

Avrupa ve ABD’de Sağcı Popülizm ve Din^{†*}

Jeffrey Haynes^{**}

Ömer Faruk Cengiz

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı
İstanbul, Türkiye
ocengiz@marmara.edu.tr
http://orcid.org/0000-0003-4050-7917

Öz: Bu makale 11 Eylül sonrası Batı Avrupa, Orta Avrupa ve ABD’de sağcı popülizmin yükselişi ve siyasi tesirini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Odak noktası, bu tür siyasetçilerin bir inanç olarak İslam’ı ve bir halk (grup) olarak Müslümanları karalama/itibarsızlaştırma çabalarıdır. Makale şu araştırma sorusunu tetkik etmektedir: Avrupa ve ABD’deki sağcı popülistler, Müslümanlar ve İslam’ı karalamak için, nasıl ve neden “Hıristiyanlık” (Christianism) ya da “Hıristiyan medeniyetçiliği” (Christian civilizationism) olarak da bilinen “Hıristiyanlığın” ideolojik bir şeklini kullanmaktadır? Siyasi amaç aşıkârdır: kamusal algıyı etkilemek ve Müslümanları komşu olarak kabul etmenin, onların dinî ve kültürel niteliklerinden dolayı imkânsız olduğunu savunmak suretiyle ABD ve Avrupa’da Müslümanların [bulunmasının] makbul olup olmadığını sorgulamak ve bu sayede oy kazanmak. İddia odur ki, Müslümanlar, Avrupâî ya da Amerikanvari norm, değer ve davranışları benimsemeye muktedir olmadıktan dışlanmalı veya yerli (nativist) topluluklar yararına kapsamlı kontrole tabi tutulmalıdır. ABD ve Avrupa’daki sağcı popülistler bu stratejiyi izlemektedir çünkü bu stratejiyi, müthiş bir belirsizlik, istikrarsızlık ve güvensizlik dönemine denk gelen kamuoyuyla uyumlu görmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Sağcı Popülizm, Avrupa, ABD, Hıristiyanlık, Hıristiyan Medeniyetçiliği, Müslümanlar, İslam.

Geliş Tarihi | Received Date: 05.07.2022

Kabul Tarihi | Accepted Date: 07.12.2022

Çeviri Makale | Translated Article

Atıf | Citation: Haynes, Jeffrey. “Avrupa ve ABD’de Sağcı Popülizm ve Din”. çev. Ömer Faruk Cengiz. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/2 (Aralık 2022), 753-784. <https://doi.org/10.51447/uluifd.1141112>

[†] Bu makale [yazara ait başka bir] eserdeki birkaç bölümden yararlanılarak oluşturulmuş ve bu bölümlerdeki veriyi son bilgiler ışığında yeniden kullanmıştır. Jeffrey Haynes, *From Huntington to Trump: Thirty Years of the Clash of Civilizations* (New York: Lexington Books, 2019).

^{*} Bu makale Jeffrey Haynes’e ait “Right-Wing Populism and Religion in Europe and the USA” isimli yayının (*Religions* 11/10 (2020), 490) tercümesidir. Yayın, asıl kaynağa atıf yapılması şartıyla sınırsız erişim, dağıtım, uyarlama ve kullanıma izin veren Creative Commons Attribution (CC BY) lisansına (creativecommons.org/licenses/by/4.0/) sahiptir. Köşeli parantez içerisindeki ifadeler ve yıldız işaretine sahip dipnotlar çevirmene aittir. Gerekli görüldüğü yerlerde parantez içerisinde orijinal kelime ve kavramlara yer verilmiştir. Dipnotlar ve kaynakça İSNAD Atıf Sistemine (2. Edisyon) uyarlanmıştır.

^{**} Prof. Dr., London Metropolitan University, Londra/Birleşik Krallık, School of Social Sciences.

1. Giriş

Son yıllarda pek çok Avrupa ülkesinde “İslamcı Terörizmin” sonucu olarak gösterilen tahripkâr olaylar gerçekleşmiştir.¹ Bu yüzden “Batı ve İslam arasında cereyan eden bir ‘medeniyetler çatışmasından’ bahsetmek” artık revaçtadır.² Birçok kişi için bu, Batı’nın İslamcı şiddet yönelimli ekstremistler ve teröristlerle bir “medeniyetler-arası” çatışmaya dâhil olduğu anlamına gelmektedir. 1979 İran devrimiyle başlatılabilecek bu çatışma, 11 Eylül 2011’de yaşanan (bundan böyle 11 Eylül şeklinde ifade edilecektir) korkunç olaylarla şiddetlenmiştir ve o zamandan bu yana sadece hız kazanmıştır. Wæver’a göre, tüm bunların neticesinde “dünya”, “Batı” ve “İslam’ı” kapsayan “uzun bir çatışmanın, belki de küçük ölçekli fakat olağanüstü şiddet içeren yeni bir ‘soğuk savaşın’ eşiğinde durmaktadır.”³

Gün geçtikçe hararetlenen medeniyetler-arası çatışmaya dair endişeler hem Avrupa hem de ABD’deki sağcı popülistlerin sahip olduğu seçmen desteğinin artışına ön ayak olmuştur.⁴ Sağcı popülizmin temel özelliklerinden biri de önde gelen siyasetçilerin ve destek veren medyada seslerin, onlara göre medeniyetler-arası çatışmaya sebep olacak “kontROLSÜZ” Müslüman göçünün kültürel, politik ve sosyal tehlikelerine yaptığı vurgudur. Sağcı popülist partilerin, geniş çaplı göç korkusunu siyasi olarak istismar etmek dışında iki özelliği daha vardır. Birinci olarak “gevşek bir şekilde organize olmuş heterojen takipçiler kitlesine sözde doğrudan bağlantılarla beslenen kişisel liderlik” yoluyla siyasi güç elde etmeye çalışmaktadırlar.⁵ İkincisi, siyasi

¹ Ayhan Kaya - Ayşe Tecmen, “Europe versus Islam?: Right-Wing Populist Discourse and the Construction of a Civilizational Identity”, *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 49-64.

² Ole Wæver, “Fear and Faith: Religion as an International Security Issue” (Ders Notları, 17 Mayıs 2006). Wæver, “Fear and Faith”.

⁴ Rogers Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism: the European Populist Moment in Comparative Perspective”, *Ethnic and Racial Studies* 40/8 (2017), 1191-1226; a.mlf., “Why Populism?”, *Theory and Society* 46/5 (2017), 357-385; Christian Joppke, “Culturalizing Religion in Western Europe: Patterns and Puzzles”, *Social Compass* 65/2 (2018), 234-246; Jeffrey Haynes, “Introduction: The ‘Clash of Civilizations’ and Relations between the West and the Muslim World”, *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 1-10. Ekström ve diğerlerine ait çalışmada da yer aldığı gibi, popülizm “solcu” ya da “sağcı” olabilir. Bu makale ABD ve Avrupa’da bulunan sağcı popülizmle ilgilidir. Mats Ekström vd., “Right-Wing Populism and the Dynamics of Style: A Discourse-Analytic Perspective on Mediated Political Performances”, *Palgrave Communications* 4/1 (2018), 2. “Sağcı” kavramı analitik olarak müşküldür. Makalede bahsedilen ya da yer verilen partilerin çoğu “piyasa işleyişinin” öncelikli olduğu bir sistemi değil sosyal demokrat refah devletini tercih etmektedir. “Sağcı” tabiri ise, vatandaşlıktan ziyade etnik kökene göre değerlendirmelerin yapıldığı duruma işaret etmektedir. Bu makale, net bir biçimde “solcu” popülizmden ziyade yazarın “sağcı” olarak adlandırdığı [kişileri] konu edinmektedir. Örneğin Yunanistan’daki Syriza ve İspanya’daki Podemos gibi Avrupa’daki birkaç parti ve ABD’deki Bernie Sanders, “solcu” popülizm kategorisine dâhildir. “Solcu” ve “sağcı” popülizm arasındaki bir başka fark ise ilkinin genel olarak Müslüman karşıtı söylem/İslamofobiyle bağlantılı olmamasıdır.

⁵ Kurt Weyland, “Latin America’s Authoritarian Drift: The Threat from the Populist Left”, *Journal of Democracy* 24/3 (2013), 20.

cazibeleri “toplumun nihai olarak ‘saf halk’ karşısında ‘yozlaşmış elitin’ yer aldığı homojen ve birbirine zıt iki tarafa ayrıldığını düşünen zayıf” bir ideolojiye dayanmaktadır.⁶

Sağcı popülistler yakın zamanda sadece ABD’de değil birkaç Avrupa ülkesinde de seçim başarısı elde etmişlerdir. Fakat stratejiler ve seçim programları aynı şey değildir. Nitekim herhangi bir ülkede yaşanan olaylar “siyasi tarih, sistem ve kültür gibi ulusa özgü unsurların” etkisindedir.⁷ Bununla beraber sağcı popülistler, siyasi mesaj, ilke ve programlarında etkili olan özgün ideolojik benzerliklere sahiptir. İlk olarak, popülizmin solcu ve sağcı çeşitleri açısından ana hedefi, (sözüm ona yozlaşmış) siyasi elit sınıftır ki sıradan halk bu elitlerin [kötülüklerinden] korunmalıdır ve popülist siyasetçi kendisini yozlaşmış güç odaklarının karşısında yer alan “hakiki” popüler ses olarak tanımlar. İkinci olarak sağcı popülistler, “göçmen-sever” ve hep kendine çalışan iş dünyası ve siyaset elitlerini değil yerli “sıradan halkın” hak ve meşruiyetini savunduğunu öne sürmektedir. Özellikle iş dünyası elitlerinin, kendi ekonomik gerekçeleri doğrultusunda kitlesel göçlere hevesli oldukları söylenebilir: [bu sayede] nispeten düşük ücretle çalışabilen ve buna istekli olan, farklı kültürlerden çok büyük sayıda insanla işçi piyasasını doldurmak ve yerli çalışanların ücretlerini azaltmak mümkün olur. Huntington’a göre “bu uluslararası kuruluşların ulusal sadakate neredeyse hiç ihtiyacı yoktur, neyse ki yok olmaya yüz tutan ulusal sınırların kendilerine engel oluşturduğunu düşünürler ve ulusal hükümetleri, artık tek işlevi elitlerin küresel faaliyetlerini kolaylaştırmak olan geçmişin kalıntıları olarak görürler.”⁸ Üçüncü olarak ABD ve Avrupa’daki sağcı popülistler, 1930’ların sonu ve 1940’ların başında ABD ve pek çok Avrupa ülkesinde Yahudi mültecilere destek olunmamasını andıran surette, düzenli bir şekilde bir inanç olarak İslam’ı ve bir topluluk olarak Müslümanları karalamaktadırlar.⁹ Dördüncü olarak sağcı popülistler, [ABD ve Avrupa uluslarına] kültürel, dinî, medeni, sosyal ve politik açıdan meydan okuyan bir inanç olarak İslam’ı ve bir grup olarak Müslümanları, sıklıkla tarihsel ve kültürel olarak tanımlanan “Hıristiyan” ya da “Hıristiyan-sonrası” ABD ve Avrupa uluslarına asli bir “me-

⁶ Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 23.

⁷ Thomas Greven, *The Rise of Right-Wing Populism in Europe and the United States* (Washington, DC: Friedrich Ebert Foundation, 2016).

⁸ Samuel P. Huntington, *Who Are We?: The Challenges to America’s National Identity* (New York: Simon & Schuster, 2004), 268.

⁹ Saul S. Friedman, *No Haven for the Oppressed: United States Policy Toward Jewish Refugees, 1938-1945* (Detroit: Wayne State University Press, 1973); Mario García, “Nativist, Anti-Immigrant Sentiment in the US Has A Long History”, *National Catholic Reporter* (Erişim 14 Şubat 2019). İslam zaman zaman inançtan farklı bir şey olarak betimlenmektedir, örneğin bazı Müslümanların radikalleştiği söylenen “faşist” bir siyasi ideoloji olarak. Takiye metaforu sıkça bu bağlamda kullanılmaktadır: onlara göre bir ekstremist İslamcı [rahat bir şekilde] radikalleştiğini gizleyerek toplumu kandırabilmektedir. Parmak basılan husus şudur: İslam ve Müslümanlar sadece “inanç” değil birçok konu etrafında tartışmalarda yer alabilmektedir. (Bu husus için anonim bir eleştirmene müteşekkirim).

deni” tehdit şeklinde tanımlamak peşindedir. Son olarak sağcı, göçmen-karşıtı, popülist siyasetçiler, 2011 Arap Baharı ve devam eden Suriye iç savaşının tetiklediği bir sorunu, gerçek ya da hayali bir “Müslümanların ülkelerini işgal edeceğine dair” toplumsal korkuyu kullanarak birçok Avrupa ülkesinde seçmen desteğini bir hayli artırmayı başarmıştır.¹⁰

Sağcı, göçmen karşıtı, popülist siyasetçiler yakın zamanda güç kazanmıştır ya da güç kazanmasalar bile ABD ve Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Hollanda, Polonya, Slovakya, İsveç gibi Avrupa ülkelerinde oy oranlarını önemli ölçüde arttırmıştır.¹¹ Donald Trump’ın 2016 Kasım başkanlık seçimlerindeki beklenmedik zaferi, ABD’de sağcı popülizme dönüşü çarpıcı bir şekilde göstermiştir. Trump, seçim kampanyası dönemi ve gücü elde ettiği sırada sıklıkla Müslüman-karşıtı görüşler ifade etmiş ve belirli ülkelerdeki Müslümanların güya tehlike arz ettiklerinden dolayı ABD’ye girişlerini engelleyecek politikalar önermiştir.¹² Trump ve Cumhuriyetçi birkaç aday, açıkça üç milyon ya da daha fazla Amerikalı Müslümanın sadakatlerini sorgulamıştır.¹³ Trump bunun yanında, yerlilik [vurgusunu] kullanarak Meksika ve Orta Amerika’dan ABD’ye gelen kaçak göçmenleri hedef almıştır. Mesele Amerika’daki etnik ya da dinî açıdan farklı insanlara –yani Meksikalılara ve Müslümanlara- yerli Amerikalıların güvenip güvenemeyeceği konusunda düğümlenmektedir.¹⁴ Bu insanlar, özellikle 11 Eylül sonrası terörizmden yaralı ve –korkan- Amerika’ya “yeterli” ve “kabul edilebilir” seviyede sadakat, bağlılık sergiliyor mu ve kimliğe sahip mi?¹⁵ Trump bunun üzerinde durarak epey bir siyasi sermaye elde etmiştir. Başkan olarak da Meksika’dan Amerika’ya doğru yaşanan göçü, Amerika’nın güney sınırına “büyük ve güzel” bir duvar inşa ederek durduracağını ve Meksika hükümetini duvarın ücretini ödemeye mecbur bırakacağını vaat etmiştir.

¹⁰ Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism”; Jeffrey Haynes, “Expert Comment: National Sovereignty, Globalisation and Securitisation of International Migration”; Kaya - Tecmen, “Europe versus Islam?”; Petr Kratochvíl, “Religion as a Weapon: Invoking Religion in Secularized Societies”, *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (02 Ocak 2019), 78-88; Luca Ozzano, “Religion, Cleavages, and Right-Wing Populist Parties: The Italian Case”, *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 65-77.

¹¹ Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism”; a.mlf., “Why Populism?”; Haynes, “Introduction”; Joppke, “Culturalizing Religion”; Kaya - Tecmen, “Europe versus Islam?”.

¹² Peter Mandaville, “Designating Muslims: Islam in the Western Policy Imagination”, *The Review of Faith & International Affairs* 15/3 (2017), 54-65; Nicholas Close Subtirelu, “Donald Trump Supporters and the Denial of Racism: An Analysis of Online Discourse in a pro-Trump Community”, *Journal of Language Aggression and Conflict* 5/2 (2017), 323-346.

¹³ Mandaville, “Designating Muslims”.

¹⁴ Bu bağlamda yerli bir Amerikalı, ataları ABD’ye Birleşik Krallık, Almanya ya da İskandinavya’dan gelmiş beyaz bir Protestan’dır. Julia G. Young, “Making America 1920 Again? Nativism and US Immigration, Past and Present”, *Journal on Migration and Human Security* 5/1 (2017), 217-235.

¹⁵ Christian S. Crandall vd., “Changing Norms Following the 2016 U.S. Presidential Election: The Trump Effect on Prejudice”, *Social Psychological and Personality Science* 9/2 (2018), 186-192.

Burada hedef Meksika’dan kaçak göçü önemli ölçüde düşürmekti.¹⁶

Devam etmeden önce metodoloji hakkında birkaç açıklama yapalım. Araştırma ilgili röportaj, siyasilerin konuşma, demeç, görüş ve basın açıklamalarından yararlanmıştır. Bunun yanında, uygun yerlerde siyasi belgeler ve yasalar gibi birincil kaynaklardaki verilerden de yararlanılmıştır. Araştırmada, sağcı popülistlerin İslam ve Müslümanlarla alakalı söylem ve politikalarını eleştiren-yorumlayan akademisyenler ve gazetecilere ait [veriler] kullanılmıştır. Genel metodolojik hedef, uygun kaynakları devreye sokarak ABD ve Avrupa’daki sağcı popülistlerin İslam ve Müslümanlar hakkındaki söylem ve politikalarına dair görüş yelpazesini ortaya koymaktır.

Bu makale dört bölümden oluşmaktadır: (1) ABD ve Avrupa’daki Hıristiyan medeniyetçiliği: makalede irdelenecek sorunu açıklayan ve tanımlamasını yapan köken ve uygulama, (2) ABD’de sağcı popülizm ve Hıristiyan medeniyetçiliği, (3) Batı Avrupa’da sağcı popülizm ve Hıristiyan medeniyetçiliği ve (4) Orta Avrupa’da sağcı popülizm ve Hıristiyan medeniyetçiliği. Her bir bölüm araştırma sorusunun bir yönünü teşhis ederek incelemektedir. İlk bölüm Hıristiyan medeniyetçiliğinin teorik ve analitik temellerini atmaktadır. Devam eden kısımda ise vaka çalışmaları bölümü, ABD, Batı ve Orta Avrupa’da sağcı popülistlerin Hıristiyan medeniyetçiliğini nasıl ve neden kullandığını incelemektedir. Sağcı popülistlerin ortak noktaları ve farklılaştıkları yerleri belirleyeceğiz ve hem uluslararası hem de yurtiçi etmenlerin sağcı popülistlerin retorik ve iddialarını tespit etmede önemli olduğunu açıklayacağız.

2. ABD ve Avrupa’da Hıristiyan Medeniyetçiliği: Köken ve Uygulama

“Hıristiyanlık” (ya da “Hıristiyan medeniyetçiliği”), “Hıristiyan değerlerinin” üstünlüğü görüşünü gururla ilan eden bir ideolojidir ve hem Avrupa’da hem de ABD’de sağcı popülistlerin siyasi retorik ve cazibelerinin temel yapıtaşısıdır. Kavramın ilk defa 2003’te bir blog yazarı Sullivan tarafından kullanıldığı kabul edilmektedir.¹⁷ Sullivan Hıristiyanlığı “Hıristiyanlık kisvesine bürünmüş partizan” bir “ideoloji” olarak tanımlamaktadır. Yine Sullivan, Hıristiyanlığın ABD’de “dinî sağın uçlarında yer alan ve İncilleri, güç, kontrol ve baskıyı idame ettirmek isteyen emeller gerçekleştirmek için kullananlar” tarafından benimsendiğine yönelik açıklamalara yer vermiştir. Sullivan, “gerçek Müslümanların İslamcılardan nefret etmesi gibi gerçek Hıristiyanların da Hıristiyanlara nefret duyduğunu” öne sürmüştür. Başka bir blog yazarı Jethani de Sullivan’ın yaklaşık yirmi yıl önce uç bir azınlık diye bahsettiği [kesimin] görünüşe göre artık “neredeyse ana akım diye hoş görülecek kadar hızlı bir büyüme gösterdiği” yorumunu yapmıştır.¹⁸ Jethani bu durumun, sağcı Hıristiyan evanjeliklerin çoğunun başkanlık için baskın tercihi olan Donald Trump’ın kazandığı

¹⁶ Haynes, “Expert Comment”; a.mlf., “From Huntington to Trump: Twenty-Five Years of the ‘Clash of Civilizations’”, *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 11-23.

¹⁷ Andrew Sullivan, “The Decline And Fall Of Christianity”, *The Dish* (Erişim 13 Şubat 2019).

¹⁸ Skye Jethani, “Christianity Leads to Atheism” (Erişim 13 Şubat 2019).

2016 seçimlerinde de kendini gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁹ Bu [sürecin] Trump'ın “Kitab-ı Mukaddes, haç, İncil ya da kişisel/sosyal dönüşümden (kısacası Bebbington'ın evanjelik niteliklerinden) kendisine uygun çizgiler bulan ... kişiliği, hikâyesi, gündemi ya da adaylık sürecinden” kaynaklandığını söylemek zordur. “Oysaki Trump'a ait ‘Amerika’yı Yeniden Muhteşem Kıl’ (Make America Great Again) sloganı, İncil’i muzafferane bir şekilde tutarken kadın, göçmen ve tüm *ezikleri* kötülemesiyle beraber düşünüldüğünde Hıristiyanlığa tam olarak uymaktadır.”²⁰ Daha genel açıdan bakılacak olursa geçtiğimiz yıllar, ABD ve Avrupa’da “Hıristiyanlığı” milli safiyetin tanımlayıcı niteliği olarak gören sağcı popülist siyasetçilere sahne olmuştur. Şu var ki “İslamcılık düşüncesinde olduğu” gibi “Hıristiyanlığın varsa bile çok az teolojik derinliği söz konusudur, fakat arı insanlarla bunların dışında kalanlar arasında zıtlığı oluşturan şey Hıristiyanlığın politik bir ideolojiye uygulanmasıdır.”²¹

Hıristiyan medeniyetçiliği ABD’de sözüm ona “Yahudi-Hıristiyan” değerlerinde temellenmekte ve bu değerlerden ilham almaktadır.²² Yani Hıristiyan medeniyetçiliği ideolojisi kaynağını, kültürel, sosyal ve siyasi Amerikan ilke ve başarıları ülkenin sözüm ona “Yahudi-Hıristiyan” değerlerinden neşet etmektedir şeklindeki inançtan almaktadır.²³ Bu görüş son yıllarda, birkaç kültürel grup, özellikle de “Meksikalılar” ve “Müslümanlar” böylesine değerlere sahip değil diye kötülenerek siyasi bir silah olarak kullanılmıştır. Örneğin Cumhuriyetçi kongre üyesi Steve King göçmenlere “köpek” ve “pislik” diye hitap etmiştir; Donald Trump ise “güney sınırını geçen çoğu göçmenin ‘tecevüzcü ve sabıkalı’ olduğunu utanç verici bir şekilde ifade etmiş ve bütün Müslümanların ABD’ye girişini yasaklamayı taahhüt etmiştir.”²⁴

Trump'ın seçmen cazibesi kısmen Amerika'ya ve Amerikan medeniyetine sadece “Meksikalıların” değil “İslam” ve “Müslümanların” da varoluşsal tehdit oluşturduğu iddiasına dayanmaktadır. Trump ve King gibi isimler için İslam, ABD’ye kültürel, düşünsel ve varoluşsal olarak meydan okumaktadır ve Amerikan kültürünün safiyetini temin etmek için alt edilmelidir. Bu, ABD’deki Müslümanların sayısını sınırlayacak ve iddiaya göre Müslüman Kardeşlerin Amerikalı temsilcilerinin başını çektiği *şeriatın* yayılışını engelleyecek politikalar gerektirmektedir.²⁵

¹⁹ Hıristiyan evanjelikler Protestandır, çoğunlukla da Pentakostalisttir.

²⁰ Jethani, “Christianity Leads to Atheism” (Erişim 13 Şubat 2019).

²¹ Ben Ryan, “Christianism: A Crude Political Ideology and the Triumph of Empty Symbolism”, *Religion and Global Society* (Erişim 13 Şubat 2019).

²² Jeffrey Haynes, “Donald Trump, ‘Judeo-Christian Values,’ and the ‘Clash of Civilizations’”, *The Review of Faith & International Affairs* 15/3 (2017), 66-75.

²³ Jana Riess, “Donald Trump is not a Christian, but he knows what the religious right needs to hear, says historian”, *Religion News Service* (19 Nisan 2018).

²⁴ Sabrina Siddiqui, “Steve King, White Supremacy and the Problem with Donald Trump”, *The Guardian* (Erişim 13 Şubat 2019).

²⁵ Khaled A. Beydoun, *American Islamophobia: Understanding the Roots and Rise of Fear* (Oakland: University of California Press, 2018), 105-109.

Hıristiyan medeniyetçiliği siyasi ideolojisi, Batı Avrupa'da, "liberal" ve "liberal olmayan" değerler arasında var olduğu kabul edilen bir zıtlıktan geniş ölçüde beslenir. Liberal değerlere, Fransız medeniyeti değerleri örnek olarak gösterilebilir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron Temmuz 2017'de, Afrika kıtasının sorunlarının, kökenleri medeniyet meselesine uzanan emniyete ilişkin sosyal ve siyasi konuların bir karışımı olduğunu öne sürmüştür. Macron'un iddiasına göre Afrika'nın "problemleri" Avrupa'dan "tamamen farklıdır" çünkü bu sorunlar "medeniyetle alakalıdır" ve "başarısız olmuş yönetim, girift demokratik ve son derece zor demografik dönüşümler ... İslamcı terörizm, uyuşturucu ve silah ticaretini" içerir.²⁶ Macron'un Afrika'yı anlatışı, bölgenin "Avrupailikten" mahrum olduğuna yani yetersiz modernleştiğine dair düşüncesini vurgulamaktadır. Huntington'a göre "modernleşme, endüstrileşme, şehirleşme, artan okuma yazma oranları, eğitim, servet, sosyal hareketlilik ve daha girift-farklılaşmış mesleki yapıları içerir.... *Bir toplumu Batılı yapan nitelikler ise, tam tersine özeldir: [antikiteyi içeren] klasik miras, Hıristiyanlık, din ve devlet ayrımı, yasa ve sivil toplum hâkimiyeti*" (Vurgular bana aittir).²⁷

Huntington'a göre "modern" olmakla "Batılı" olmak farklı şeylerdir. Yani "modernlik", -endüstrileşme, şehirleşme, yüksek oranda okuma yazma oranı, eğitim ve servet gibi- genel nitelikleri barındırır. Diğer yandan "Batılı" olmak ise zemini her noktaya yayılmış siyasi ve sosyal kurumlarda (yani din-devlet ayrımı, "yasanın hâkimiyeti" ve bağımsız sivil topluluklar) bulunan kendine mahsus bir medeniyet ([antikiteyi içeren] "klasik miras") ve dine ("Hıristiyanlık") bağlılığı ima eder. Macron'a göre Afrika gibi bazı Batı-dışı medeniyetler bu özelliklere sahip değildir. Bunun yerine bölge, "başarısız yönetimler", demokrasinin eksikliği, yaygın İslamcı terörizm ve geniş suç oranlarıyla doludur. Macron tüm bunları, Batı ve Afrika'yı oluşturan kaçınılmaz kültürel ve medeni farklılıklar olarak görmektedir ki bu ilkinin ikincisine nispeten siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarıyla daha emniyetli oluşunu açıklamaktadır. Batı ve Batı-dışı toplumların indirgenemez kültürel farklılıkları -ki bu farklar Müslümanlar ve (Yahudiler gibi) diğer Hıristiyan olmayanları istenmeyen öteki diye hedef göstermeyi sağlar- ABD ve Avrupa'daki Hıristiyan medeniyetçiliğinin ana iddiasıdır.

Orta Avrupa'da Hıristiyan medeniyetçileri, bahsettiğimiz gibi Müslüman ve (Yahudiler dâhil) Hıristiyan olmayanların aleyhine, din ve vatandaşlığı "kültürleştirme" (culturalize) amaçlamaktadırlar (Yazarın #2 ve #3 numaralı mülakatları). "Kültürleşme" (culturalization) "Hıristiyan" yerliler dışında kalanların yerli kültüre gerekli uyum göstermesi ya da kültürün dayatılması anlamına gelmektedir. Brubaker'e göre "dinî kültürleşme, bir milliyetçi-popülistin bakış açısından iki katı elverişlidir."²⁸ Bunun iki ana sebebi vardır. Birincisi "Liberal devlet, dinî konularda tarafsız

²⁶ Lizzie Dearden, "Emmanuel Macron Claims Africa Held Back By 'Civilisational' Problems and Women Having 'Seven Or Eight Children'", *The Independent* (Erişim 13 Şubat 2019).

²⁷ Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (Normanton: University of Oklahoma Press, 1996), 68.

²⁸ Rogers Brubaker, "A New 'Christianist' Secularism in Europe", *The Immanent Frame* (Erişim 1 Şubat

kalmayı taahhüt ettiğinden Hıristiyanlığın *din olarak* elde edemeyeceği ayrıcalıklı konumu *kültür olarak* elde etmesini sağlar. Diğer taraftan -liberal devletin dinî özgürlük taahhüdü düşünüldüğünde- [din] kültürel olarak tanımlandığı için azınlıkların ibadetlerini [dinî yaşantılarını] başka türlü mümkün olmayacak şekilde *kısıtlamayı* sağlar”.

3. ABD’de Sağcı Popülizm ve Hıristiyan Medeniyetçiliği

Bu bölümde Başkan Trump’ın Hıristiyan medeniyetçiliğini kullanışı incelenecektir. Çok sayıda Amerikalı, İslam’ı ve Müslümanları hiçbir ayırım gözetmeksizin vahşiyane 11 Eylül olaylarıyla bağlantılı görmektedir.²⁹ Trump, hem “Müslümanlara giriş yasağını” hem de “Yahudi-Hıristiyan” inanç ve değerlerinin sözüme ona üstünlüğüne dikkat çekmeyi dayatmak için “İslami terörizm” korkusunu istismar etmeyi başarmıştır. Trump’ın başkanlık seçimi kampanyasında ve başkanlık görevinde Hıristiyan medeniyetçiliğini kullanışı, ona göre, Amerika’nın son yıllardaki ıstırapından -11 Eylül gibi- İslam ve Müslümanların asli sorumlu olduğunu göstermektedir. Genel olarak, Trump’ın Hıristiyan medeniyetçiliği, “Amerika’yı Yeniden Muhteşem Kılmak” için yapılması gerekenler diye öne sürdüğü hususların altını çizmeyi hedeflemektedir: farklı dinî ve kültürel inançları dışlamak suretiyle “Hıristiyan bir ulus” olarak Amerika’yı temelleri üzerine inşa etmek.

Avusturyalı yazar Kurt Seinitz’den alıntı yapan Kamali şunu belirtmektedir: Küreselleşmenin giderek artan bir çeşitlilik (diversity) getirdiğine dair yapılan onca konuşmaya rağmen Amerikalılar da dâhil pek çok Batılı, İslam hakkında temel bilgi eksikliğini yaygın bir biçimde sergilemektedir.³⁰ Bu yoksunluk, Batı’nın herhangi bir yerinde olduğu gibi, ABD’de de sosyal sekülerleşmeyle ve Batı-dışı dinlere olan ilgiyi ve empatiyi azaltmaya yarayan dinî tabuların ölümüyle artmıştır. Bu, ABD ve diğer Batılı ülkelerdeki sağcı popülist siyasetçilerin seçim başarılarını açıklamaya yardımcı olmaktadır çünkü “İslam” ya da Müslümanların, özellikle de “radikal İslami terörizmin”, varoluşsal tehdit oluşturduğu algısı ya da hayaline işaret etmektedir ki bu algı, “güvenlik” namına gaddar, Müslüman-karşıtı politikaları meşrulaştırmaktadır. Bu tarz politikalara, Haziran 2018’de Yüksek Mahkeme tarafından onaylanan, Müslüman çoğunluğa sahip ve Amerika’da hiçbir vatandaşının terörizmden hüküm giymediği beş ülkeden insanların ABD’ye girişini yasaklayan Başkan Trump’ın 13780 no.lu Başkanlık Kararnamesi (Executive Order) örnek olarak gösterilebilir.³¹

2019).

²⁹ Mohammad Kashim Kamali, *The Middle Path of Moderation in Islam: The Qur’anic Principle of Wasatiyyah* (New York: Oxford University Press, 2015).

³⁰ Kamali, *The Middle Path of Moderation in Islam*, 204.

³¹ Claire D. Adida vd. “Don’t Fear Muslim Immigrants. They Aren’t the Real Problem”, *Foreign Affairs* (Erişim 13 Mayıs 2019). Çoğunluğu Müslüman olan beş ülke şunlardır: İran, Libya, Suriye, Yemen, ve Somali. Bunun yanında çoğunluğu Müslüman olmayan iki ülke daha vardır: Kuzey Kore ve Venezuela.

Brubaker ABD ve Avrupa’daki sağcı popülistlerin bir tür “Hıristiyan medeniyetçisi” dünya görüşüne sahip olduğunu öne sürmektedir.³² Bu görüş İslam’ı yerel toplumun “medeniyet bütünlüğüne” başlıca bir tehdit olarak görür. Önerilen çözüm ise ulusal bütünlüğe sözüm ona tehdit oluşturan unsura karşı özgün bir ideolojiyi kullanmaktır: “İslamcılığa” bilinçli bir karşı-cevap oluşturan “Hıristiyanlık”. Hıristiyanlık, aleni ve genelde aşırı olan bir İslamcılık karşıtlığı barındırır. Hıristiyanlık, cinsiyet ve cinsellik konusunda zahiren liberal görüşler sunabilir. Bunlar “aydınlanmış” ve sekülerleşmiş Avrupa medeniyetini sözde gerici ve baskıcı İslami kültürden ayırmak için kullanılır. Bu yaklaşım, önde gelen birkaç Hollandalı politikacı tarafından başarıyla uygulandı. Bu politikacılara maktul Pim Fortuyn, onun ideolojik halefi Gert Wilders ve Fransa’nın eski Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy dâhildir. DeHanas ve Shterin’e göre “Hıristiyan medeniyetçiliğinin benzer dinamikleri Avrupa ve ABD’nin genelinde yaşanan birçok olayda kendini göstermiştir.”³³

Son zamanlarda Başkan Trump’ın söz ve eylemleri Hıristiyanlığın siyasi alanda dikkat çekmeye başladığını hem göstermiştir hem de [bu yükselişe] örnek oluşturmaktadır. Trump’ın başkanlığı, dünya çapında Trump “özentilerini” teşvik etmekte ve cesaretlendirmektedir. Bunun örneklerini, Macaristan’daki Viktor Orbán’da olduğu gibi sadece Avrupa’da değil, Hindistan’daki Narendra Modi, Brezilya’nın başkanı Jair Bolsonaro ve Birleşik Krallığın başbakanı Boris Johnson gibi dünyanın başka yerlerinde de görmek mümkündür.³⁴ Bu tür liderlerin ideolojik benzerlikleri “Hıristiyan enternasyonalizmi” teşvik etmektedir. Bu, aynı zihniyete sahip ve değer-merkezli milliyetçi bir grup siyasetçiyi bir araya getirmektedir ki bunlar, İslam, liberalizm, küreselcilik, çok kültürlülük ve kozmopolitliğe karşı ortak bir nefrette birleşmişlerdir.³⁵ Trump’ın göç ve Müslümanları ABD’nin dışında tutma zorunluluğu hakkındaki düşünceleri bunun gibi pek çok insanın ilgisini çekmiştir. Örneğin Avusturya şansölyesi Sebastian Kurz, yasal olmayan göçle mücadele için “Berlin-Roma-Viyana” ittifakını açıkça dile getirmiştir. Yine 2018-2020 yıllarında ABD’nin Almanya büyükelçisi Richard Grenell, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde Trump tarzında popülist ve milliyetçileri desteklemiştir.³⁶

Donald Trump, göçmen karşıtlığı ve “Müslüman karşıtlığı” hassasiyetinin yükselişe geçtiği bir bağlam olan Kasım 2016’da başkan seçilmiştir. Trump kimi zaman

³² Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism”.

³³ Daniel Nilsson DeHanas - Marat Shterin, “Religion and the Rise of Populism”, *Religion, State and Society* 46/3 (2018), 178.

³⁴ Andrew Whitehead vd., “Make America Christian Again: Christian Nationalism and Voting for Donald Trump in the 2016 Presidential Election”, *Sociology of Religion* 79/2 (2018), 147-171.

³⁵ Jeffrey Haynes, “Trump and the Politics of International Religious Freedom”, *Religions* 11/8 (2020), 61-62.

³⁶ Katherine Stewart, *The Power Worshipers: Inside the Dangerous Rise of Religious Nationalism* (London: Bloomsbury, 2020).

“yerli savunucusu” (nativist) olarak tanımlanmaktadır.³⁷ Bir yerli savunucusu yerli-lerin haklarının göçmenlerin haklarından çok daha önemli olduğuna inanır. ABD’deki Hollandalı siyaset bilimci Cas Mudde açısından yerelcilik/yerliliklik (nativism) “zenofobik milliyetçiliktir ... devlet ve milletin –siyasi ve kültürel birimlerintamamen örtüşmesini arzulayan bir ideolojidir. O her millet için bir devlet ve her devlet için bir millet talep eder. Yine o tüm yerli-olmayanları ... bir tehdit olarak görür. Bununla beraber yerli-olmayan sadece insanlar değildir. Yerli-olmayan şey düşünceler de olabilir.”³⁸

Genel kabule göre yerelcilik en çok insanların millet ile devlet arasındaki uyumun kaybolduğunu hissettiği zamanlarda cazibe kazanmaktadır. Bu, Trump’ın fırsatçılıktan ziyade inançlarından dolayı yerelci olduğunu iddia ettiğimiz anlamına gelmez. Mudde’ye göre Trump, başkanlık kampanyası sırasında çabuk bir şekilde “yerelciliğin *revaçta* olduğunu” öğrenmişti. Mudde, “Trump’ın kampanya konuşmalarının nihayetinde oldukça sıkıcı ve genel olarak kendisinin ‘her daim başarılı olan’ emlak ticaretine göndermelerle dolu olduğunu fakat “Meksika sınırına bir duvar inşa etme ya da radikal İslami teröristleri ülkenin dışında tutma” hakkında konuştuğunda kalabalıkların gayet hoşnut olduğunu fark ettiğini” ifade etmiştir.³⁹ DiMaggio ise Trump’ın “Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerden göçü yasaklamayı desteklemesi ve Meksika ile ABD’nin sınırını ayıracak duvarın inşa edilmesi planının ırkçı ve zenofobik politikalara taraf çıktığını gösterdiğini” düşünmektedir.⁴⁰

2008 küresel mali krizinin ardından ekonomik güvensizliğin giderek arttığı bir ortamda Trump’ın Meksikalılar ve radikal İslam’ın arz ettiği çifte tehlike imasına karşın birçok Amerikalı’nın verdiği yaygın karşılık, pek çok seçmenin sahip olduğu korkuları yansıtmaktadır. Oy elde etmek için yerelciliği kullanmak sadece Trump’a ait bir yöntem değildir. García’nın bahsettiği üzere bu tür duyarlılıklar uzun zamandan beri ABD siyasetinin bir özelliği olagelmıştır. Mesela ABD’de yurttaşlığa kabul yasaları ilk başta sadece beyaz Avrupalıların başvurularını kabul eden bir çerçeveye sahipti. 19. Yüzyılın ortalarında, “Hiçbir Şey Bilmeyenler” (Know-Nothings) olarak meşhur yerelciler Alman ve İrlandalı göçmenlerin ABD’ye girişine karşı çıkmıştı. Daha sonra 1882’de Kongre, Amerika’ya Çin’den yaşanan göçü yasaklayan tasarıyı onayladı. 20. Yüzyılın başlarında ise göçmen karşıtlığı Rusya, Polonya, İtalya ve Yunanistan dâhil Doğu ve Güney Avrupa’dan ABD’ye girişleri hedeflemiştir. 1920’lerin ilk yıllarında Avrupa’nın bu bölümlerinden göç kota sistemi sebebiyle son derece kısıtlıydı. 1930’lardan itibaren ise yerelcilerin ana korkusu Meksika’dan yaşanan kabul edilemez düzeydeki göçtü. Pek çoğu Büyük Buhran’ın ekonomik zorlukları için Mek-

³⁷ Eirikur Bergmann, *Neo-Nationalism. The Rise of Nativist Populism* (London: Palgrave Macmillan, 2020).

³⁸ Mudde’den akt. Uri Friedman, “What Is a Nativist? And Is Donald Trump One?”, *The Atlantic* (Erişim 14 Şubat 2019).

³⁹ Mudde’den akt. Friedman, “What Is a Nativist?”.

⁴⁰ Anthony R. DiMaggio, *Political Power in America. Class Conflict and the Subversion of Democracy* (Albany: State University of New York Press, 2019), 118.

sikalıları suçlamıştır çünkü onlara göre Meksikalılar Amerikalıların işlerini “çalmaktadır.” 1970’ler yeni bir kavramın icadına tanık oldu, “yasadışı yabancı” (illegal alien). Bu kavram ABD’ye kaçak olarak girmeye çalışanların suçlu addedilmesine yardımcı olmuştur. 1994’te Kaliforniya’da “çocukları dahil kayıt dışı [göçmenlerin] eğitimin de içinde olduğu kamu hizmetlerinden yararlanmasını engelleyen” “187 Numaralı Yasa” (Proposition 187) kabul edildi.⁴¹ Belew’in açıkladığı gibi, nihayetinde “beyaz gücün” gelişimi, bazı Amerikalılar için hızla değişen bir ülkede beyazların tarihsel üstünlüklerini kaybettiği şeklindeki korkunun netleşmesine neden olmuştur.⁴²

Trump’ın göçmen karşıtı retorik ve politikalarının hiçbir özgün yönü olmadığı açıktır; böyle fikirler bir yüzyılı aşkın süredir ABD siyasetinin bir özelliği olmuştur. García bunu “yerelci ve ırkçı hassasiyetler maalesef Trump yönetiminde de devam etmektedir. O, uzun bir beyaz Amerikalı silsilesinin parçasıdır. Trump’ın söylediği gibi bunlar “kendi ülkeleri” olarak algıladıkları şeyi göçmenlere ve farklı tendeki sığınmacılara “kaybetmekten” ve [ülkelerinin] “istila” edilmesinden korkmaktadır.”⁴³ 2016 başkanlık kampanyası sırasında çoğu Amerikalının Meksika’dan gelen yasadışı göçün etkisi ve sonuçları ve “radikal İslami terörizmin” arz ettiği tehlike hakkında endişeli olduğu açıktır. Sorun bir açıdan Meksika ve Orta Amerika’nın başka yerlerinden ABD’ye doğru yaşanan yasadışı göç hakkında, diğer açıdan Amerika’da hâlihazırda yasal bir şekilde yaşamakta olan yüz binlerce Müslüman’ın konumu ve ABD’ye göç etmek isteyen diğer Müslümanlara uygulanacak politika hakkındadır. Trump’ın iddiasına göre bu Müslümanlardan bazıları aktif olarak terörist faaliyetlerde bulunmuştur.⁴⁴

Trump 2016’daki seçim kampanyasından itibaren etrafına Stephen Miller, Stephen K. Bannon ve Sebastian Gorka gibi beyaz milliyetçi isimleri almaya başlamıştır. Bannon ve Gorka kısa dönem, Miller ise uzun dönem görev almıştır. Bu isimler, ABD’nin yerelciler ve küreselciler arasında yaşanan kültürel savaşa sahne olduğu anlayışına sahiptir. Miller Trump’ın baş konuşma yazarıdır ve başkanın “Amerikan katliamı” (American carnage) isimli göreve başlama konuşmasının yazımından sorumludur. O, Trump’ın başkanlığının ilk günlerinden itibaren baş danışmanlardan olmuştur ve Trump’ın birkaç Ortadoğu ülkesinden gelecek göçleri yasaklayan başkanlık emrinin mimarıdır. Aşırı sağdan çok az kişi Trump’ın bu politika için herhangi bir açıklama ya da yeterlilik sağlaması gerektiğini düşünmüştür.⁴⁵ Guerrero Miller’ı

⁴¹ García, “Nativist, Anti-Immigrant Sentiment”.

⁴² Kathleen Belew, *Bring the War Home: The White Power Movement and Paramilitary America* (Cambridge: Harvard University Press, 2018).

⁴³ García, “Nativist, Anti-Immigrant Sentiment”.

⁴⁴ Daniel Milton, “Does the Cure Address the Problem? Examining the Trump Administration’s Executive Order on Immigration from Muslim-majority Countries Using Publicly Available Data on Terrorism”, *Perspectives on Terrorism* (Erişim 13 Mayıs 2019).

⁴⁵ Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi’nin (The Southern Poverty Law Center) Şubat 2017’deki raporuna göre Trump göreve başladıktan hemen sonra, 2015-2017 arasında, ABD’deki “Müslüman-karşıtı nefret gruplarının” sayısı üç katına çıkmış, 34’ten 101’e üç kat artmıştır. Southern Poverty Law Center

Trump'ın sınır ve göç politikalarının mimarı ve "Amerikalıların işlerini çalmak ve Amerikalı kanı dökmek için gelen bir hayvan istilasıyla baş etmek" için Trump'a yardım eden biri olarak kabul eder.⁴⁶

Stephen Bannon, eski Beyaz Saray Baş Stratejisti, eski Breitbart yöneticisi⁴⁷ ve uluslararası aşırı sağcı popülist "Hareket'in" (The Movement) lideridir. "Bannon, Stephen Miller'in Trump yönetimine girmesine yardımcı olmuştur ve Bannon, Stephen Miller'in akıl hocalarından biridir."⁴⁸ Bannon, aşırı sağ açısından hem ABD'de hem de uluslararası düzeyde etkili bir figürdür. O, kendisini bir ideolog ve Önce Amerika (America First) gündeminin savunucusu olarak görmektedir. Bannon, Amerika'nın temel değerlerinin yerelci etik ve ilkelere dayandığına inanmaktadır.⁴⁹ Bannon, Donald Trump'ın başkanlığının ilk dokuz ayında en önemli danışmanlardan biri olmuştur. Trump'ın damadı ve kıdemli danışmanı Jared Kushner'ın da dâhil olduğu Beyaz Saray içi bir çekişmenin ardından Eylül 2017'de bu görevden alındı.

Bannon hem ekonomik bir milliyetçi hem de yerelcidir, "Büyük Yer Değiştirme" (The Great Replacement) tabirini icat eden Renaud Camus ve 1973 tarihli *Azizler Kampı* (The Camp of the Saints) adlı romanın yazarı Jean Raspail de dâhil olmak üzere birçok sağcı Fransız ideolog ve roman yazarına hayranlık duymaktadır. Camus, [bu kavramla] etnik Fransızların Müslüman göçmenlerle yer değiştirdiği sözüm ona bir "entrikaya" atıfta bulunmaktadır. 2012 yılında çıkış yapan, Raspail'in daha erken tarihli eserindeki endişeleri tekrar eden, *Büyük Yer Değiştirme* adlı kitabında Camus, yerli Katolik Fransızların ve daha genel olarak Hıristiyan Avrupalıların, er ya da geç Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Sahra Altı Afrika'dan gelen göçmen dalgaları tarafından tamamen dışlanacakları ve [bu halkların yerlilerin] yerine geçeceği bir komplo teorisini kaleme almıştır. Bu teori, Richard Spencer gibi ABD'deki bazı sağcı milliyetçiler arasında çok kolay karşılık buldu.⁵⁰ Raspail'in fikirleri "kimlikçi" (identitarian) doktrininde yatmaktadır. Bu doktrin küreselleşmenin müstakil ulusal ve/veya kültürel kimliklerin ortadan kaldıracağı ve istenmeyen homojen bir kültür yaratacağını savunmaktadır. Bunun bir alternatifi olan "gerçek çoğulculuk" veya "etno-çoğulculuk" ise ırkların ayrılığını gerektirmektedir. Bu düşüncelerin hem "Breitbart'ın

---

(SPLC), "Southern Poverty Law Center" (Erişim 19 Aralık 2022).

⁴⁶ Jean Guerrero, *Hatemonger: Stephen Miller, Donald Trump, and the White Nationalist Agenda* (New York: William Morrow, 2020).

⁴⁷ Breitbart sağcı bir web sitesidir.

⁴⁸ Guerrero, *Hatemonger*.

⁴⁹ Lorenzo Tondo, "Italy's Matteo Salvini Joins Bannon's European Populist Group", *The Guardian* (Erişim 05 Eylül 2018).

⁵⁰ Michael Malice, "Alt-Right Bible 'Camp of The Saints' Proves Everyone's Stillinsane", *The Observer* (Erişim 14 Şubat 2019).

lideri Steve Bannon’u hem de Amerikan beyaz üstünlüğü savunucusu (white supremacist) önderi Richard Spencer’ı” etkilediği ifade edilmiştir.⁵¹

Trump yönetimi popülist milliyetçilik ile muhafazakâr Hıristiyan değer ve inançlarına yakındır. Trump seçmen açısından (seküler) sağcı milliyetçiler ve muhafazakâr Hıristiyanların –yani “Hıristiyan Sağın” (Christian Right)- politik desteğinden oluşan bir bileşkeye bağlıdır. Trump’ın seçim sloganı –“Amerika’yı Yeniden Muhteşem Kıl” (MAGA)- hem Hıristiyanlarda hem de seküler bireylerde rağbet görmüştür. MAGA, Beyaz muhafazakâr ve Hıristiyan bir Amerika’nın tahayyül edilen barış ve bereket dolu günlerine duyulan özlem sayesinde Trump’a verilen desteğin [bu] her iki kolunu bir araya getirdi. Arzu edilen şey “Amerikan rüyasının” son derece gerçekleştirilebilir olduğu güçlü ve sürekli ekonomik büyümeyle desteklenen sürekli artan refah ve heves-enerji (get-up-and-go) dinamizminin galip geldiği bir döneme “dönüştü”. Ayrıca MAGA, yozlaştığı iddia edilen idari/bürokratik sisteme, yani “derin devlete” diğer adıyla “bataklığa” karşı verilen uzun süreli bir mücadeleyi de barındırmaktadır. Hıristiyan Sağ için MAGA, tercih ettikleri muhafazakâr, Protestan ve evanjelik Hıristiyanlık imajı için güçlü sosyal ve politik nüfuz içermekteydi. Bu dünya görüşünde kadınlar hem ev hem de işyerindeki konumlarını bilirler, etnik, dinî ve ırksal azınlıklar sosyal, siyasi ve ekonomik düzendeki yerlerini bilirler ve “pozitif ayrımcılık” (affirmative action) yoluyla varoluşsal konumlarını iyileştirmek için “fazla çabalamamalıdır”; ve ABD, başta İslamcılık ve küreselcilik olmak üzere “yabancı” fikirlerin uğursuz etkisi de dâhil hem iç hem de dış saldırılara karşı güvencedir.

4. Batı Avrupa’da Sağcı Popülizm ve Hıristiyan Medeniyetçiliği

ABD’de olduğu gibi Batı Avrupa’da da sağcı popülizm anlatılarının önemli bir özelliği Hıristiyan medeniyetçiliğidir. Sağcı popülistler bölgede yaygındır ve bazıları politik açıdan önem teşkil etmektedir. Sağcı popülistlerin hepsi bazı vatandaşların artan güvensizlik hissini su-i istimal etmeye çalışmaktadır. Amerika’da olduğu gibi Avrupalı sağcı popülistler de “İslam’ı”, İslamcılığı ve Müslümanları, yerli “Hıristiyan” Avrupalıların “medeniyet bütünlüğüne” karşı başlıca tehdit olarak betimlemektedirler.⁵² Hıristiyan medeniyetçiliği genelde İslamcılık karşıtlığıyla tanınsa da yerel endişelere göre şekillenen siyasi anlatıları yansıttığı için bağlama göre farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Batı Avrupa’da Hıristiyanlık ve din, ekseriyetle millet olma şuuru ve laiklikle kaynaşmış durumdadır. Yine de bu ilişkilerin ülkeden ülkeye değişiklik arz ettiğini ifade etmek gerekir. Örneğin Fransa’daki *Le Rassemblement National*, Fransız cumhuriyetçi değerleriyle doğru orantılı bir şekilde, Hıristiyanlığı olduğundan önemsiz görmekte ve laikliği vurgulamaktadır.⁵³ ABD ile karşılaştırıldığında Hıristiyan medeniyetçiliğinin Batı Avrupa’daki sağcı popülistler tarafından

⁵¹ Tobias Jones, “The Fascist Movement That Has Brought Mussolini Back to The Mainstream”, *The Guardian* (Erişim 14 Şubat 2019).

⁵² Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism”; a.mlf., “Why Populism?”; Joppke, “Culturalizing Religion”; Haynes, “From Huntington to Trump”; a.mlf., *From Huntington to Trump*.

⁵³ DeHanas - Shterin, “Religion and the Rise of Populism”.

kullanımı ikinci bölgenin [Batı Avrupa] daha ileri düzeyde laikliğini yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle çoğu Amerikalı, ABD'nin "Hıristiyan bir ulus" olduğunu, çoğu Batı Avrupalı ise "Hıristiyanlık-sonrası" (post-Christian) ya da seküler bir ortamda yaşadıklarını düşünmektedir. Hıristiyanlık kültürel önemini sürdürmektedir fakat Hıristiyan Sağ'ın nüfuzunun siyasi açıdan yüksek öneme sahip olduğu ABD'ye göre [Batı Avrupa'da] siyasi açıdan çok daha az önem arz etmektedir.⁵⁴

Hıristiyan medeniyetçiliği ideolojisi Batı Avrupa'da Müslüman ve Hıristiyanları kültürel olarak bağlayan ya hiç ya da çok az bir zemin olduğu, bunun da sözümlerine farklı kültürel özelliklere sahip olmalarından kaynaklandığı iddiasına dayanır. Hıristiyan medeniyetçileri açısından Avrupa'da Müslümanların bulunması istikrarı bozmakta ve artan sosyal güvensizliğe sebep olmaktadır. Avrupa'daki sağcı popülist partiler Hıristiyan medeniyetçisi ideolojiyi yansıtan iki farklı bakış açısından birini kullanmaktadır. Brubaker'ın gözlemlediğine göre bu tarz partiler, iki karşıt görüş arasında gidip gelme eğilimindedir.⁵⁵ [Bu karşıt görüşlerden] birincisi, Hıristiyanlığın muhafazakâr yorumuna odaklanan "geleneksel" ve patriarkal toplum görüşüdür. Bu görüş, "geleneksel" Hıristiyan değerler, cinsiyet sorunları, cinsel etik ve kişisel haklar konusunda sosyal ve politik açıdan muhafazakâr fikirler taşımaktadır. Muhafazakâr "aile değerlerine" destek sunan Fransa'daki *Le Rassemblement National*'in lideri Marine Le Pen buna bir örnektir.⁵⁶ İkincisi, Hollandalı sağcı popülistlerdir. Bunlar İslam'ın iddiaya göre sahip olduğu liberalizm karşıtlığına (illiberalizm) [cevap niteliğinde geliştirilen] sağcı popülist liberal yaklaşımın uzun süredir öncüsü konumdadırlar. Bu yaklaşım "Yahudi hayranlığı (philosemitizm), cinsiyet eşitliği ve eşcinsel hakları savunusuyla" desteklenmiştir. Bu [konular], insan haysiyetine ve insan haklarına, özgürlüğe, demokrasiye, eşitlik ve hukukun üstünlüğüne saygıyla beraber, böylesine sağcı popülistler tarafından "ortak Avrupalı değerler" olarak görülmektedir. Bu tarz sağcı popülistler, "Hıristiyan medeniyetini" sözde gerici ve baskıcı İslami kültürlerden ayırmanın bir yolu olarak cinsiyet ve cinsellik konularında güya liberal görüşleri" savunmaktadırlar.⁵⁷ Bu yaklaşım maktul Hollandalı politikacı Pim Fortuyn ve onun ideolojik halefi ve Özgürlük Partisinin (Party for Freedom) lideri Geert Wilders tarafından benimsenmiştir.

Avrupa'ya daha geniş bir perspektiften bakacak olursak Hollandalı sağcı popülist ve göçmen karşıtı siyasetin ana hatları, özellikle cinsel özgürlük ve eşcinsel haklarının merkeziliği açısından pek de alışılmış değildir. Bununla beraber günümüzde daha fazla sağcı popülist araçsal olarak böyle bir görüşü benimsemektedir. Göçmen karşıtı/Müslüman karşıtı sağcı popülist partiler yalnızca Fransa'da değil Norveç ve Danimarka hatta başka yerlerde de cinsiyet eşitliği, insan hakları, ifade özgürlüğü, ferdiyetçilik ve eşcinsel haklarını vurgulamaktadır. Bunu oylarını yükseltmek ve hâkim yönelimde geçerlilik kazanmak için, kendilerini "liberal olmayan" İslam "tehdidine"

⁵⁴ Young, "Making America 1920 Again?"; Whitehead vd., "Make America Christian Again".

⁵⁵ Brubaker, "Between Nationalism and Civilizationism", 1203.

⁵⁶ Joppke, "Culturalizing Religion".

⁵⁷ DeHanas - Shterin, "Religion and the Rise of Populism", 177.

karşı sekülerleşmiş bir Yahudi-Hıristiyan kültürüne dayanan liberal değerlerin savunucuları olarak konumlandırmak suretiyle yapıyorlar.⁵⁸

DeHanas ve Shterin, bahsedilen farklılıklara rağmen, “Hıristiyan medeniyetçiliğine ait aynı dinamiklerin Avrupa ve ABD’deki pek çok olayda kendini gösterdiğini” gözlemlemiştir.⁵⁹ Brubaker, Joppke, Kalmar ve Lloyd Hıristiyan medeniyetçiliğini “pan-Avrupa medeniyeti kimliği” duygusunu canlandıran sağcı popülist fikirlerin temel etkeni olarak değerlendirir.⁶⁰ Kabul odur ki bu kimlik başka bir medeniyet kimliği –İslam- tarafından tehdit edilmektedir ya da tehdit edilmeye açıktır. Lloyd, Hıristiyan medeniyetçiliğinin “liberal demokrasi açısından vahim tehlikeler içerdiğini” iddia ediyor.⁶¹ Bu, Hıristiyan medeniyetçiliğinin tanımı gereği sosyal açıdan son derece bölücü oluşunun –yani emir ve yasakları yerine getiren ya da kültürel Hıristiyanların, emir ve yasakları yerine getiren ya da kültürel Müslümanlara karşı olduğu anlayışının- sonucudur.⁶² Bu, “medeniyetçiliğin” cazibesini göstermektedir. Onlara göre var olan “indirgenemez kültürel farklılıklar” nedeniyle bir grubun kültürel ve dinî bağları diğerlerine kıyasla güya üstünlüğe sahiptir.⁶³ Her zaman olduğu gibi, siyasette zamanlama her şeydir: “Hıristiyan[lığa] başvuruların tam da Müslüman göçmenlere itirazların bu partiler için merkezi hale geldiği (ki durum her zaman böyle değildi) bir zamanda yapılmış olması bu tavrın dinî değil kültürel hatta araçsal bir itkiye sahip olduğu izlenimi vermektedir: Aşırı sağ partilerin elindeki Hıristiyancılık, düpedüz İslam’ı yenmek için bir sopadır.”⁶⁴

Huysmans’ın belirttiğine göre Batı Avrupa’da “göç bir güvenlik sorunu haline geldi (ve)” Avrupai entegrasyon süreci bununla yakından ilişkilidir.⁶⁵ Farny’nin göz-

⁵⁸ David Herbert, “Religion and Society”, *Routledge Handbook of Religion and Political Parties*, ed. Jeffrey Haynes (London: Routledge, 2020), 31-43.

⁵⁹ DeHanas - Shterin, “Religion and the Rise of Populism”, 178.

⁶⁰ Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism”; a.mlf., “Why Populism?”; Joppke, “Culturalizing Religion”; Ivan Kalmar, “Islamophobia in the East of the European Union: An Introduction”, *Patterns of Prejudice* 52/5 (2018), 389-405; John Lloyd, “Commentary: Now, a Different Clash of Civilizations”, *Reuters* (14 Şubat 2019).

⁶¹ Lloyd, “Commentary: Now, a Different Clash of Civilizations”.

⁶² Kültürel bir Müslüman dinî emirlere uymayan, seküler ya da dinsiz biridir. Bununla beraber bu tür insanlar kendilerini İslami veya Müslüman kültürle tanımlamaya devam ederler. Bunun nedeni ailelerinin geçmişi, kişisel deneyimler veya büyüdükleri sosyal ve kültürel çevre dâhil olmak üzere birtakım kişisel ve/veya sosyal etmenlerdir. Kültürel bir Hıristiyan ise bir Hıristiyan olarak aynı niteliklere sahip kişidir.

⁶³ Raffaele Marchetti, *Global Strategic Engagement* (Lanham: Lexington Books, 2016), 123.

⁶⁴ Joppke, “Culturalizing Religion”, 238.

* Mütercime ait köşeli parantezlerden ayırt edilebilmesi için yazarın alıntılara yaptığı eklemeler normal parantez içerisinde verilmiştir. (Ç.N.)

⁶⁵ Jef Huysmans, “The European Union and the Securitization of Migration”, *Journal of Common Market Studies* 38/5 (2000), 751.

lemlediğine göre son yıllarda “birçok (Batılı) ülkenin aldığı göçte oransal artış yaşanmıştır.⁶⁶ Bu da artan “terörist”, “kaçak göçmen” korkusunu ve iç güvenliği tehdit eden başka hususlara dair korkuyu beraberinde getirmiştir.” Davies göre⁶⁷ ise Batı Avrupa’da sağcı popülist siyasetçilerin yükselişi hem “kimlik ve göç konusunda yaşanan kültürel kaygıların bir ifadesi” hem de “çoğunlukla ekonomik açıdan-eşitsizlik ve küreselleşmenin ‘yüzüstü bıraktığı’ insanların isyanı olarak” izah edilebilir (Yazarın #3, #4 ve #5 numaralı mülakatları).

Brubaker 11 Eylül öncesinde, Batı Avrupa’da “Soğuk Savaş sonrası bir ortamda politik İslam’ın küresel görünürlüğünün artışına bir karşılık olarak İslam medeniyetine dair yükselen bir ilgi” olduğuna, “fakat 11 Eylül ve daha sonra Avrupa’da yaşanan saldırıların muazzam bir artışı beraberinde getirdiğine” değinmektedir.⁶⁸ 2015 sığınmacı krizi, Hıristiyan medeniyetçiliğinin ortaya çıkışı ve görünürlük kazanması açısından bir başka “muazzam artışı.” [Bu kriz] Suriye ve başka yerlerdeki çatışmalardan kaçan çaresiz insanlara siyasetin ve medyanın geniş ölçüde artan ilgisini tetiklemiştir ve bazı siyasetçiler ve medya kuruluşları [kaçan insanların] büyük kısmının Müslüman oluşunun üzerinde durmayı seçmişti. Bu, Birleşik Krallık’ta yapılan Haziran 2016’daki “Brexit” referandumunun hararetlendiği dönemlere denk geldi. [Nitekim bu zamanlarda] Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi’nin (UKIP) o zamanki lideri Nigel Farage gibi sağcı popülist politikacılar, seçim reklamlarında, Birleşik Krallığa girmek isteyen sınırsız sayıda “Müslüman” ve diğer Avrupa-dışı milletleri tasvir eden son derece yanıltıcı afiş üretmeyi tercih etmişti. Bu afiş bunun gibi insanların Avrupalı olmadıkları ve Avrupalı değer ve kültürel normlara uyum göstermelerinin bekenemeyeceğini ileri sürmekteydi. Şu var ki Farage bir istisna değildi; Sharify-Funk’ın yakın tarihli bir makale başlığında yer verdiği gibi: Batı Avrupa’da “İslam konusunda yaygın bir endişe” söz konusudur.⁶⁹

Batı Avrupa’da sağcı popülist söylem umumiyetle İslamofobiktir ve Farage’ın tutumu alışılmadık değildir. Visegrád grubundaki sağcı popülist hükümetlerin halkın beğenisini kitlesel Müslüman göçünü önlemeyle kazandığı Orta Avrupa’nın aksine (aşağıya bakınız) birkaç Batı Avrupa ülkesi %3 ila %8 arasında değişen nispeten büyük oranda Müslüman nüfusa sahiptir.⁷⁰ Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya gibi bazı ülkelerde sağcı popülistler, Müslümanları Avrupa medeniyetini tehdit eden “dâhili

⁶⁶ Elisabeth Farny, “Implications of the Securitisation of Migration”, *E-International Relations* (Erişim 29 Ağustos 2016).

⁶⁷ William Davies, “Why We Stopped Trusting Elites”, *The Guardian* (Erişim 14 Şubat 2019).

⁶⁸ Brubaker, “A New ‘Christianist’ Secularism in Europe”.

⁶⁹ Meena Sharify-Funk, “Pervasive Anxiety about Islam: A Critical Reading of Contemporary ‘Clash’ Literature”, *Religions* 4/4 (2013), 443-468.

* Visegrád grubu, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve Slovakya’nın dâhil olduğu bölgesel bir ortaklıktır. (Ç.N.)

⁷⁰ İlgili yüzdeler için bk. Pew Research Center (PRC), “Europe’s Growing Muslim Population” (Erişim 19 Aralık 2022). Batı Avrupa’daki en yüksek yüzdeler: Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya’dadır. Bölgenin ortalaması ise %4,9’dur.

düşman” olarak tanımlamaktadır. George ve Polakow-Suransky’e göre “radikal İslami terörizme”, şeriata ve birçok Müslüman erkeğin sözde kadın düşmanlığına karşı gerçek ya da araçsal sağcı öfke siyasi bir projenin anahtar bileşenidir.⁷¹ Yine bu iki yazara göre bu projenin amacı, halk desteğini ve Avrupalı sağcı popülist siyasetçilerin siyasi bilinirliğini arttırmaktır. Bir Müslüman şahsa karşı hiçbir antipati veya nefret duymadıklarını açıklasalar da İslam’ın İslamcılık biçiminde siyasallaşmasına ve buna bağlı olarak istenmeyen “Müslüman değerlerinin” “Hıristiyan Avrupa’ya” “dayatılması” girişimlerine karşı güçlü bir antipati beyan etmektedirler. Sağcı popülist siyasetçilerin takipçilerinde karşılık bulan cazibe unsuru şu endişeyi paylaşmalarında yatmaktadır: bir yanda bireyci, liberal değerler, diğer yanda kolektif, muhafazakâr değerler karşıtlığının tam ortasında cereyan eden “rakip” medeniyet norm ve değerlerine odaklanmak. Buna ilaveten İslamcı ekstremizm ve terörizm konusunda yaygın bir korkunun olduğunu söylemek mümkündür. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi’nin o zamanki lideri Nigel Farage Mart 2015’te şu açıklamaları yapmıştır:

“Anket sonuçlarında yükselişe geçen düzeylerde endişe çıkmasının nedenlerinden biri bence insanların ülkemizde yaşayan, bizden nefret eden ve bizi öldürmek isteyen beşinci kolu fark etmesi olabilir. Yani insanların endişe ve kaygıları ufacak da olsa artış gösteriyorsa buna şaşırmayın. Hani İngiliz biri, Cardiff’te doğup büyümüş, İngiliz pasaportuna sahip biri gidip DAES için savaşıyorsa endişeler artmıyor diye şaşırmayın. Endişeler muhakkak artmıştır, fakat bu bizi önyargılı insanlar yapar mı? Hayır.”⁷²

Farage’in yorumları Birleşik Krallık hükümetinin Britanya’da çokkültürlü toplumu ardı arkasına teşvik ettiği bir bağlamda daha iyi anlaşılabilir. Zemni’ye göre “çokkültürcülük, Batı demokrasileri paradigmasının ve Avrupa Birliği’nin bizzat kendisinin meşrulaştırıcı gücü haline gelmiştir. *Bir yandan ekonomik küreselleşmeye tam bir geçiş sağlamakta olan diğer yandan potansiyel olarak aşırı sağ ve/veya faşist siyasi örgütlerin doğuşuna/yeniden dirilişine meyilli olan toplumların kültürel-politik mihenk taşı olmuştur.*”⁷³ (Vurgular bana aittir)

Neredeyse 20 yıl önce yazan Zemni çokkültürcülüğü hem Avrupa Birliği’nin hem de genel olarak Batı demokrasilerinin “meşrulaştırıcı bir paradigması” ve “kültürel-politik mihenk taşı” olarak değerlendirmiştir. Bugün aynı iddiayı kendinden emin

⁷¹ Cherian George, *Hate Spin: The Manufacture of Religious Offense and Its Threat to Democracy* (Cambridge, London: The MIT Press, 2016); Sasha Polakow-Suransky, *Go Back to Where You Came From: The Backlash Against Immigration and the Fate of Western Democracy* (New York: Nation Books, 2017).

⁷² Rowena Mason, “Nigel Farage: British Muslim ‘Fifth Column’ Fuels Fear of Immigration” (Erişim 14 Şubat 2019).

⁷³ Sami Zemni, “Islam, European Identity and the Limits of Multiculturalism”, *Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of the European Union*, ed. Wasif Shadid - Pieter S. Van (Leuven: Koningsveld, 2002), 146-161.

bir şekilde öne sürmek zordur. Bu, birkaç Batı Avrupa ülkesi dahil pek çok Batılı ülkenin çokkültürcülüğün düşünülen cazibesinde düşüş yaşamasındandır. Aynı zamanda [bu ülkeler] medeniyetçi özelliklere sahip, Müslüman göçmenlerle emir ve yasakları yerine getiren ve kültürel Hıristiyanları birbirine düşürmeye çalışan, sağcı popülizmin siyasi görünürlüğünde artış yaşamıştır. Bu bölüm Batı Avrupa'daki sağcı popülistler tarafından Hıristiyan medeniyetçiliğinin son yıllardaki kullanımının dinî farklılıkların tekrar ortaya konması ya da basitçe kamsal alana “dinin geri dönüşü” olmadığını göstermiştir. Daha ziyade bu kullanım, hem sürekli hale gelen kitlesel Müslüman göçü korkusu hem de küreselleşmenin gerçek veya algılanan menfur sosyo-ekonomik etkilerini istismar eden kültürel hale getirilmiş politik dilin bilinçli kullanımınıdır. Bu, belli başlı sektörlerde yaşanan kültür ve göç konularını kapsayan kültürel endişelerin arttırdığı ciddi oranda iş kaybına sebep olmuştur. Yine de ABD'de olduğu gibi İslam ve Müslümanlara odaklanmak, tarihsel olarak Hıristiyan ilke ve değerlerinin hâkim olduğu ortama farklı insanların ve inançlarının nasıl kaynaşacağı konusunda zorlukların tahayyül edildiğini göstermektedir.

5. Orta Avrupa'da Sağcı Popülizm ve Hıristiyan Medeniyetçiliği

Bu bölüm Orta Avrupa'ya özellikle Visegrád grubundaki dört ülkeye odaklanmaktadır: Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya.⁷⁴ Bu ülkelerin hepsi 1 Mart 2004'te Avrupa Birliği üyesi olmuştur. Daha sonra, 2018'de, “Visegrád dörtlüsündeki” (V4) ülkeler İtalya ve Avusturya'yla Müslüman göçünü ciddi oranda yasaklayan ortak politikalar üzerinde anlaşmak için görüşmelere başlamıştır. Birkaç V4 ülkesi gibi Avusturya ve İtalya da yakın zamanda sağcı popülist liderleri başa getirmiştir. Than'a göre “V4+2 ülke, bu ülkelerdeki sağcı popülist liderler tarafından organize edilen ve AB'nin göç konusundaki ‘liberal’ politikalarını karşısına alan ‘liberal olmayan’ bir blok oluşturmuştur.”⁷⁵ V4 ülkelerindeki sağcı popülist siyasetçilerin Hıristiyan medeniyetçiliği kullanımını ABD ve Batı Avrupa'dakinden farklıdır. İlkinde Hıristiyan medeniyetçiliği özellikle “Yahudi-Hıristiyan” fikirlerden yararlanır, ikincisinde ise Hıristiyanlık-sonrası seküler bir ortamda “Ötekine” dair kültürel kavrayışlar etkilidir. Orta Avrupa, tarihsel, dinî ve kültürel olarak farklı bir bağlama oturur. V4 ülkeleri komünizm deneyimi yaşamış, Soğuk Savaş döneminde Rusya'dan ciddi şekilde etkilenmiş ülkelerdir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin ve eşzamanlı olarak uydu komünist rejimlerin çöküşü, V4 ülkelerinin yeni ideolojik ve kültürel anlatılar aramasına yol açmıştır. Nihayetinde Batı Avrupa tarzında liberal demokrasiler bu arayışa cevap olmuştur. Bunun neticesinde Avrupa Birliği üyeliği talep edilmiş ve gerçekleşmiştir. Buna rağmen zaman V4 ülkelerinin politik, kültürel ve sosyal değerlerinin Batı Avrupa'dakilerinden oldukça farklı olduğunu göstermiştir.⁷⁶ Birçok Batı Avrupa ülkesi

⁷⁴ Visegrád Macaristan'da bir şehirdir. Dört ülke: Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Polonya'dır.

⁷⁵ Krisztina Than, “Hungary Seeks Broader Anti-Migrant Alliance after Austria, Italy Elections”, *Reuters* (Erişim 18 Şubat 2019).

⁷⁶ Brubaker, “A New ‘Christianist’ Secularism in Europe”; a.mlf., “Between Nationalism and Civilization”; Brubaker, “Why Populism?”; Haynes, *From Huntington to Trump*.

nispeten yüksek düzey Müslüman göçü almışken V4 ülkelerinde çok az sayıda Müslüman yaşamaktadır. Bunun sonucunda da, ABD ve Batı Avrupa’nın hilafına, sağcı popülistler sözde kültürel, sosyal ve siyasi açıdan varoluşsal Müslüman tehdidinde işaret edememişlerdir. Bunun yerine Avrupa Birliği’nin uyguladığı “liberal” göç politikasının [ülkelerini] yüksek sayıda Müslüman göçmeni kabul etmek zorunda bırakacağı; bunun da yerli vatandaşın sahip olduğu Hıristiyan değer ve inançlarıyla beraber var olamayacağı iddia etmişlerdir.

Öte yandan Visegrád ülkelerindeki sağcı popülist siyasetçi ve partilerin yükselişi, bir bakıma Batı Avrupa ve ABD’deki sağcı popülistleri cesaretlendiren olay ve gelişmelere hatta seçim başarılarına kadar izlenebilir. Bu olaylardan bazıları şunlardır: 9 Kasım 2008 küresel ekonomik krizin sonuçları ve sosyal dengeyi bozan etkileri, buna müteakip gündeme gelen “Teröre Karşı Küresel Savaş” (Global War on Terror), 2011 Arap Baharı’nın tesirleri ve Suriye’deki iç savaştan kaçan çoğunluğu Müslüman mülteciden oluşan 2015 sığınmacı ve göçmen krizi. Özellikle sonuncusu, çatışmalardan kaçarak Avrupa’ya güvenli bir liman diye giren Müslümanlara yönelik halkın endişelerini alevlendirmiştir. Visegrád dörtlüsündeki sağcı popülistler kendilerini ülkelerinin Müslüman göçmenlerle “dolup taşmasını” önlemeye çalışan “İslam’a karşı Hıristiyan bir ‘kale’” olarak tanımlamaktadır.⁷⁷ Malumdur ki kale savunmaya yönelik bir duvardır ve bu benzetmenin kullanılması V4 ülkelerinin Müslüman “dalgasını” kırmak için devamlı çaba göstermeleri gerektiği düşüncesini güçlendirebilir. Sağcı popülistler kendi ülkelerini Müslümanların Avrupa’daki “vadedilmiş topraklara” ulaşmaya çalıştığı cephe hattı olarak görmektedir. Ülkelerinin kültürü Hıristiyan temeller ve değerler açısından oldukça farklı medeniyete sahip olsa da bu sorunun oldukça küçük bir kısmıdır. Bu kaygılar yaygın bir emniyetsizlik hissini tetiklemektedir. Bu kendisini siyasi arenada son yıllarda geleneksel ana akım siyasi partilere verilen desteğin azalması ve V4’teki sağcı popülistlere desteğin artması olarak göstermiştir.

Genel olarak sağcı “(p)opülistler (Orta ve) Doğu Avrupa’da güçlüdür. Onlar düzenli olarak ana akım siyaseti saf dışı bırakmışlar ve çoktan başa geçmişlerdir.” Sadece V4 [ülkelerinde] değil Bosna, Bulgaristan ve Sırbistan’da da bunu başarmışlardır. Ayrıca sağcı “popülist partiler iki Doğu Avrupa ülkesinde koalisyon hükümetinin küçük ortağıdır ve başka üç ülkede de ana muhalefettir.”⁷⁸ Visegrád grubundaki sağcı popülistlerin söylemleri ve siyasi albenisi, politik ve ekonomik sorunlara herkese uyan tek bir çözüm yaklaşımına sahip alelade bir sağcı popülizmin özelliklerini tam olarak sergilemez. Greven’in belirttiği gibi, “Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (s)ağ popülizm, siyasi tarih, sistem ve kültür gibi ulusal açıdan belirli faktörlere bağlı olarak farklı biçimler almaktadır ancak benzerlikler bulmak mümkündür.”⁷⁹ Benzerlikler arasında şunlar yer almaktadır: sağcı popülistlerin, varlık nedeni

⁷⁷ Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism”.

⁷⁸ Martin Eiermann vd., *European Populism: Trends, Threats and Future Prospects* (London: Tony Blair Institute for Global Change, 2017), 2.

⁷⁹ Greven, *The Rise of Right-Wing Populism*, 1.

çalışkan “sıradan insanları” kandırmaya çalışmak olduğu iddia edilen, yozlaşmış bir ulus ötesi “siyasi sınıf”, “elit” veya “örgütü” düşündürecek açıklamalar yapması. Dolayısıyla “halk”, tek endişesi kendi refahları olan liberal, ulusötesi seçkinlerin yağmalarına karşı kendilerini savunmak için sağcı popülistlere ihtiyaç duymaktadır. İkinci bir benzerlik, Visegrád ülkelerinde “(s)açıcı popülizmin ‘bize karşı onlar’ şeklinde ikinci bir karşıtlık ortaya atmasıdır.” Sağcı popülistler, “halkın” “kültürel olarak homojen” olmasını gerektiğini ve “(halkın) kimlikleri ve sağduyuya dayandığı düşünülen (sözde) ortak çıkarlarının, ‘ötekilerin’ kimlik ve çıkarıyla aynı kefeye konmaya çalışıldığını” çok iyi biliyorlar. “(Bu ötekiler) genelde göçmen gibi azınlıklardır ve kabule göre (yozlaşmış) seçkinler tarafından gözetilirler.”⁸⁰ Bu konu, Mayıs 2019 Avrupa parlamentosu seçimleri bağlamında büyük önem taşıyordu ve bu seçimlerden önce, “göçmen karşıtı” partilerden oluşan uluslararası bir grup, siyasi cazibelerini en üst düzeye çıkarmak için faaliyetlerini eşgüdümlü hale getirmek istemiştir.

Popülizm coğrafyası, sağcı popülistlerin siyasi çıkarlarına ortam sunan Avrupa’da gerçekleşen siyasi değişimleri anlamak için hayatidir. Bu açıdan Orta Avrupa’daki eğilimlerin Batı Avrupa’dakilere farklılaştığını söylemek mümkündür. Avrupa’daki ortalamaları dikkate almak hatta sadece bir ülkeye bakmak ciddi sonuçlar doğurabilecek eğilimleri gizleyecektir. Bununla birlikte, popülist akımları çözmenin önemli olduğu ikinci bir boyut daha vardır: ideoloji.⁸¹ Sağcı popülist politikacılar tarafından yayılan mesajın doğası kısmen fikirlerin ifade edildiği mekâna bağlıdır. Brubaker’a göre, “Batı Avrupa’daki popülist söylemin, onu Amerika ve Doğu Avrupa popülist akımlardan ayıran bir hususiyeti” vardır: Brubaker, Batı Avrupa’daki sağcı popülist parti ve politikacılarda “medeniyete dair bir veçhenin” baskın nitelik olduğunu savunmaktadır.⁸² Bu, Hollanda’daki Gert Wilders ve Almanya’daki Jens Spahn gibi sağcı popülistlerin bakış açısında kendini belli etmektedir. Bu isimler İslam’ı ve onunla ilişkilendirilen değerleri ülkelerinin cinsiyet eşitliği gibi liberal, seküler ilkelere bir tehdit olarak görmektedir. Öte yandan V4 grubundaki ülkelerde, Macaristan başbakanı Viktor Orbán gibi İslamofobikler Hıristiyan medeniyetçisi argümanları kullanmaktadır. Bunu da İslam’ı, Orbán’a göre Macaristan’ın sahip olduğu ulusal ve Hıristiyan olan kültürel temel ve değerlere yönelik bir tehdit olarak tanımlamak için yapıyorlar.

ABD ve Batı Avrupa’nın sahip olduğu kültürel, sosyal, politik ve ekonomik farklılıklara rağmen Brubaker, “Kuzey Atlantik toplumlarındaki popülist akımlarda, İslam’ın kendi medeniyet bütünlüklerine bir tehdit oluşturduğunu savunan bir tür ‘medeniyetçiliğin’ ortak olduğu” kanaatindedir. Bu akımlar bahsedilen tehdide “Hıristiyanlık” olarak bilinen siyasi bir ideolojiyle karşılık vermektedir. ABD ve Batı

⁸⁰ Greven, *The Rise of Right-Wing Populism*, 1.

⁸¹ Eiermann vd., *European Populism*.

⁸² Rogers Brubaker, “Report of Rogers Brubaker’s Contributions to Discussions About ‘The Nationalist Populist Moment in Europe’”, *Religion, Politics and Populism in Europe* (the IEE Pôle Jean Monnet, The CEVIPOL and Arc En Valeur, 2017).

Avrupa’ya Orta Avrupa’daki V4 ülkelerini de ekleyebiliriz. ABD’de olduğu gibi V4 ülkelerindeki sağcı popülist liderler, ülkelerinin ülkeye giriş yapmak isteyen milyonlarca Müslüman tarafından kuşatıldığı iddiasındadır. Fakat ABD’den farklı olarak, ki 11 Eylül’ün hatırası hala canlıdır, V4 ülkelerinde herhangi bir terör olayı veya aşırılıkçı olaya Müslümanların dahilini olduğu sabit değildir. Hem V4 ülkeleri hem de ABD, ülkenin temellerini oluşturan “Hıristiyan değerlerini” ve bu değerlerin İslam’a ait “yabancı” ilkeler tarafından zayıflatılması korkusunu öne çıkarmaktadır. Sağcı popülistler için “uygar” Batı toplumlarını “barbar” Müslümanlardan ayıran şey büyük oranda bu değerlerdir. Avrupa ve ABD’deki sağcı popülistler için Hıristiyanlığın rolü “neredeyse tamamen kimlikle ilişkilidir”; yani yerli beyaz halkın siyasi çıkarlarıyla bağlantılıdır ve [Hıristiyanlık] bu çıkarları savunur. DeHanas and Shterin’in açıklamalarına göre “(p)opülist politikacılar, işgalci Müslümanların onu önlerinden çalması sonucu yitirilecek bir Hıristiyan geçmişi oluşturmaktadır.⁸³ Bu geçmiş, yaşanacak kaybın neden olduğu varoluşsal tehdit hakkında [halkın] uyarılması için yeniden icat edilmiş bir geçmiştir...Şurası gayet açıktır ki...popülist politikacılar birbirlerinden özgürce alıntı yapmaktadır.”

Visegrád Dörtlüsü: Hıristiyan Medeniyetçiliği ve Sağcı Popülizm

“Visegrád Grubu (“Visegrád Dörtlüsü” veya kısaca “V4”), Orta Avrupa bölgesi ülkelerinin tam anlamıyla Avrupalı uyum içerisinde, ortak çıkarın bulunduğu bir dizi alanda beraber çalışma gayretlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. *Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya farkı dinî geleneklerde ortak olan kültürel, entelektüel değerler ve müşterek kökleri paylaşan tek bir medeniyetin her daim parçası olagelmıştır. [Bu ülkeler] bu dinî gelenekleri koruma ve daha da güçlendirme niyetindedir.*”⁸⁴ (Vurgu bana aittir.)

Visegrád grubu, mevzubahis ülkelerin II. Dünya Savaşı sonucunda Sovyet kontrolü altına girmesiyle kurulan komünist sistemlerin çökmesi neticesinde, 1991 yılında kuruldu. V4’ün iddia edilen varlık sebebi, hepsinin Roma Katolik kilisesine dinî bir bağlılığa sahip olmasından neşet eden ortak bir medeniyet ve kültürdür. Ancak, diğer tüm Avrupa ülkeleri gibi, V4 ülkeleri de Komünist dönemde sosyal ve siyasi alanlarda sekülerleşme sürecinden etkilenmiştir ve günümüzde hala sekülerleşme sürecini yaşamaktadır.

Bu bölümün başındaki alıntı*, V4 ülkelerini “kültürel ve entelektüel değerleri ve farklı dinî geleneklerdeki ortak kökleri paylaşan tek bir medeniyetin parçası” olarak değerlendirmektedir. Üye olan dört ülkenin her biri [toplumsal] ehemmiyete sahip bir Roma Katolik Kilisesi’ne ve küçük bir Müslüman azınlığa sahiptir (Yazarın #3, #4 ve #5 numaralı mülakatları). Alıntıda yer alan ortak “tek bir medeniyet” ifadesi, sağcı

⁸³ DeHanas - Shterin, “Religion and the Rise of Populism”, 178.

⁸⁴ “About the Visegrád Group” (Erişim 18 Şubat 2019).

* İçerikten bir paragraf önce yer alan alıntının kastedildiği anlaşılmaktadır. (Ç.N.)

popülistlerin öne sürdüğü İslam'ın yabancı bir kültür ve din oluşu iddiasını vurgulamaktadır. Bu iddia, 11 Eylül ve sonrasında Batı Avrupa'da yaşanan İslamcı terörizm ve aşırılıkçı olaylar gibi sadece yakın zamanda yaşanmış olaylara dayandırılmamaktadır. Ayrıca aşikâr bir tarihsel boyut söz konusudur. Örneğin, Macaristan başbakanı Viktor Orbán İslam karşıtı söylemlerinde sık sık tarihi olaylara atıfta bulunur. Özellikle Macaristan'ın kabul edilen ve gerçek Müslüman işgalcilere karşı sürdürdüğü kadim mücadeleyi, Müslüman bir ordunun 1683'te başarısızlıkla sonuçlanan Viyana'yı işgal girişimini vurgulayarak gündeme getirmiştir.⁸⁵

Tarihsel temelli ikinci bir boyut olan İslam'ın yayılıp genişleyeceği korkusu 15 Şubat 1991'de Macaristan'ın Visegrád kentinde Sovyet imparatorluğunun dağılmasıyla birlikte kurulan Visegrád Grubu'nun temellerinde kendini göstermektedir. Dönemin Çekoslovak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Václav Havel, Polonya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa ve dönemin Macaristan Cumhuriyeti Başbakanı József Antall, “bu toplantının amacının, 1335'te burada gerçekleştirilen benzer amaca sahip başka bir toplantıya bağlayan tarihsel ve muhayyel bir köprü” kurma olduğu konusunda anlaştılar. 14. Yüzyıldaki toplantıya “Bohemya Kralı Lüksemburglu John, Macaristan Kralı Anjoulu I. Charles (Charles Robert) ve Polonya Kralı III. Casimir katılmıştı. Her iki toplantının da ana motifi, üç Orta Avrupa devleti arasında karşılıklı iş birliği ve dostluğu geliştirme arzusuuydu.”⁸⁶ 1993 yılında, Visegrád grubunun modern uyarlamasının kuruluşundan iki yıl sonra, Çekoslovakya iki ayrı ülkeye bölündü: Çek Cumhuriyeti ve Slovakya.

1335 yılındaki toplantının önemli bir amacı, o zamanki Bohemya, Macaristan ve Polonya hükümdarlarının sahip olduğu ortak kültürel ve medeniyete dair değerleri vurgulamaktı. 1991'de modern Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya devletlerinin ortak düşmanı Sovyet Komünizmiydi ve bu devletlerin ortak hedefi ABD ve Avrupa Birliği'nin yardımıyla liberal demokratik siyasi sistemler kurmaktı. Geldiğimiz noktada V4'ün öncelikleri değişmiştir: Orbán'ın “liberal olmayan demokrasi” olarak adlandırdığı [akım] liberal demokrasiye meydan okumaktadır. İddiaya göre Avrupa Birliği Müslüman göçünü teşvik etmeye çalışmaktadır ve Avrupa Birliği'nin bu nüfuzu konusunda ciddi endişelerin varlığından söz etmek mümkündür. Görünüşe göre bu, kendisini 2015 mülteci krizi sırasında ve sonrasında hissettirmiştir. Bunun neticesinde V4 hükümetleri, “göçü politikleştirmeye ve ‘medeniyetler çatışması’ anlatısını” öne çıkarmaya başladılar. Bunu ise “göçmenleri/mültecileri” yerli kültürlerle tehdit oluşturan ve yerli çalışanların işlerini “güya ellerinden alıp potansiyel teröristler olarak Avrupa'yı tehdit eden” unsurlar şeklinde tanımlayarak yapmaktadırlar.⁸⁷ V4 hükümetlerinin sert göçmenlik karşıtı politikaları, bu hükümete göre, ülkelerini, yerli halkın ekonomik geçimini tehdit eden ve terörizm nedeniyle güvenlik

⁸⁵ Shafik Mandhai, “How Big an Issue Is Islamophobia in Poland?”, *Al Jazeera* (Erişim 5 Ekim 2018).

⁸⁶ “History of the Visegrád Group” (Erişim 18 Şubat 2019).

⁸⁷ Balázs Majtényi vd. “Constitutional Othering, Ambiguity and Subjective Risks of Mobilization in Hungary: Examples from the Migration Crisis”, *Democratization* 26/2 (2019), 179.

tehdidi oluşturan Müslüman “sürülerin” “işgalinden” korumak için gereklidir.⁸⁸

Visegrád grubuna dâhil dört ülkenin—Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya—toplam nüfusu yaklaşık 63,5 milyondur.⁸⁹ Bu, Orta Avrupa’da yaşayan insanların önemli bir kısmına tekabül etmektedir. Bu ülkeler kendilerini, müşterek bir Hıristiyan medeniyeti de dâhil, ortak medeniyet ve kültürel niteliklere sahip olarak görmektedir. Brubaker, [V4] hükümetlerinin sergilediği aşırı Müslüman karşıtı tutumun, Almanya, İtalya, Fransa ve Birleşik Krallık dâhil, Batı Avrupa’daki sağcı popülistlerin karşıtlığından ideolojik olarak farklı olduğunu düşünmektedir.⁹⁰ V4 grubu dahil Orta Avrupa ile Batı’daki sağcı popülistler arasındaki temel fark, Batı Avrupa’da “dâhili düşmana” yani şu anda orada yaşayan milyonlarca Müslümana odaklanmalarıdır. Birçok Batı Avrupa ülkesi, özellikle 2015 yılında Almanya’ya giren çoğunluğu Müslüman yüz binlerce mülteci ve göçmenin yol açacağı kültürel ve sosyal etkilerinden endişe duymuştur. Öte yandan Visegrád grubundaki hükümetler, ülkelerinin Müslüman mülteci/göçmen “seline” maruz kalması durumunda yaşanması muhtemel [olayların] yani kültür ve medeniyetlerine yapacağı etkilerin sebep olduğu endişeden yararlanmışlardır.

V4 ülkelerinin her biri şu anda kınadıkları bir Komünist geçmişe sahiptir. Buna ek olarak, V4’teki sağcı popülistler, Müslümanları ve İslamcılığı, yerli Hıristiyan kültürü ve medeniyet değerlerini yok etmeyi amaçlayan totaliter bir ideoloji diye kötülemektedir. Sağcı popülistler iki esas soru yöneltmektedir: İslam Batı demokrasisi ve liberal insan hakları anlayışla uyumlu mudur? Değilse, [bu yönde] bir reform yapmaya muktedir midir?⁹¹

Visegrád ülkelerinin her birinde, son zamanlarda, Müslüman karşıtı sağcı popülist partiler desteklerini arttırmıştır. Macaristan’da, Fidesz partisi Nisan 2018’de yapılan parlamento seçimlerini ezici bir çoğunlukla kazandı. Bununla birlikte seçimi yakından takip eden Avrupa İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, seçimin “korku salan ve yabancı düşmanı söylemler, bağımsız olmayan medya ve şeffaflıktan uzak seçim kampanyası gelirleri” açısından kusurlu olduğunu tespit etmiştir.⁹² Polonya’da ise PiS partisi 2015 parlamento seçimlerinde oyların %37,6’sını alarak 460 sandalyenin 235’ini (%51) kazanmış ve [Visegrád] dördümlü[sü] içinde çoğunluk partisi olmayı başarmıştır (BBC News 2015). Çek Cumhuriyeti’nde parlamento seçimleri en son Ekim

⁸⁸ Haynes, *From Huntington to Trump*, 188.

⁸⁹ Macaristan 9,8 milyon, Polonya 38 milyon, Çek Cumhuriyeti 10,5 milyon ve Slovakya 5,5 milyon (2017 yılı istatistikleri).

⁹⁰ Brubaker, “Between Nationalism and Civilizationism”.

⁹¹ James Delingpole, “Czech Politician: West Will Have to ‘Crush’ Islam”, *Breitbart* (Erişim 18 Şubat 2019).

⁹² Shaun Walker - Daniel Boffey, “Hungary Election: OSCE Monitors Deliver Damning Verdict”, *The Guardian* (Erişim 09 Nisan 2018).

2017’de gerçekleştirildi. Sağ popülist parti ANO 2011, 2013’teki bir önceki seçime kıyasla 31 sandalyelik bir artış yaşamış, 200 sandalyenin 78’ini kazanmıştı.⁹³ ANO 2011’in yükselişi, genelde seçimlerde baskın olan Çek Sosyal Demokrat Partisi’nin düşüşü, ki 2017’de 2013’e kıyasla 35 sandalye kaybetmiştir, karşısında yaşandı. Son olarak, Slovakya’da 2016 seçimleri muhtelif sağcı popülistler açısından genel olarak iyi sonuçlara sahipti. Bu tür [sağcı popülist] iki parti, yani Slovak Ulusal Partisi ve Kotleba/Bizim Slovakya Halk Partisi, 150 sandalyeye sahip parlamentoda sırasıyla 15 ve 14 sandalye kazandı. Ayrıca, Biz Bir Aileyiz adlı yeni bir sağ popülist parti de 11 sandalye kazanmıştır. Bununla birlikte 2019’un ortalarına geldiğimizde parlamentoda daha önceleri Robert Fico’yla öne çıkan İstikamet-Sosyal Demokrasi Partisinin yer aldığı konumda bulunan baskın bir parti bulunmamaktaydı. 2016 seçimlerinden sonra ve yaşanan bir yolsuzluk skandalı neticesinde Fico’nun partisi, önceki parlamentoda sahip olduğu 83 sandalyeden 34 tanesini kaybederek 49 sandalyeye düşmüştür.⁹⁴

6. Sonuç

Hem ABD’de hem de Avrupa’da öne çıkan şey, sağcı popülistlerin ve onların destekçilerinin, kendileri/destekçileri ile Müslümanlar arasında yer aldığını düşündüğü medeniyete dair temel farklılıklardır. ABD’de Stephen Bannon gibi isimler, Hıristiyan bireyciliğini ve kapitalizmin erdem ve ilkelerini, bunun yanında bu ikisinin “Yahudi-Hıristiyan değerleriyle” sahip olduğu düşünülen irtibatını önemli bulmaktadır.⁹⁵ Avrupa’da odak noktası, -genelde seküler olan ve giderek sekülerleşen- “Avrupalı değerlerdir” ve sağcı popülistler [bu değerlerin] Hıristiyan bir kökenden neşet ettiğini savunmaktadır. Hâlbuki [bu değerler] Müslümanların bağlı olduğu değerlerle aynı değildir. Macaristan’daki Viktor Orbán gibi seçim başarısı elde etmiş sağcı popülistler kendilerini Macaristan/Avrupa’nın sahip olduğu “Hıristiyan” medeniyetin savunucuları olarak öne çıkarmaktadır ve bu [rolün], Macaristan/Avrupa’nın Müslüman “sürüler” tarafından “işgal edilmesini” önlemek adına göç karşıtı acımasız politikalar uygulama yetkisi tanıdığı iddiasındadırlar.

Visegrád dörtlüsünde sağcı popülistlerin kazandığı seçmen desteği, bir dereceye kadar ana akım ve nisbi kalıcılık sağlamış partilere yönelik halkın memnuniyetsizliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu partiler yaklaşık otuz yıl önce çöken Komünizmin ardından dörtlü içerisindeki bazı ülkelerde uzun süre iktidarda kalmıştı. Bahsedilen tarzda sağcı popülistler, milliyetçi basmakalıp [düşüncelerle] etkileşim sağlayan “Hıristiyan medeniyetçiliği” ideolojilerini kullanmaktadırlar. Bu [ideolojiler],

⁹³ Ondrej Císar - Václav Štetka, “Czech Republic: The Rise of Populism from the Fringes to the Mainstream”, *Populist Political Communication in Europe*, ed. Toril Aalberg vd. (New York: Routledge, 2017), 285-298.

⁹⁴ Michael Rossi, “Slovakia’s ‘Progressive Turn’ is a Rejection of Corruption—Not a Stand against Populism”, *Evidence-Based Analysis and Commentary on European Politics*, London School of Economics (Erişim 2 Temmuz 2019).

⁹⁵ Haynes, “Donald Trump, ‘Judeo-Christian Values’”.

ulusu Hıristiyan öğelerle dolu (Christianized) bir kültürden doğan ve uygarlık açısından da bu kültüre bağımlı olarak tanımlama amacına sahiptir. Bu anlayışa göre İslam, farklı ve kültürel olarak daha az kabul edilebilir değerlere sahip olduğundan kültürel açıdan uyumsuz bir inançtır.

Son derece seküler Batı Avrupa, Hıristiyan değerlerini öne çıkarmaya daha az elverişlidir. Bunun yerine, Hollanda’daki Gert Wilders gibi sağcı popülist siyasetçiler, sözde aydınlanmış ve gelişme karşıtı değerlere sahip olması nedeniyle İslam’a saldırmakta ve kadın hakları ve eşcinsel evliliğin de içinde olduğu sosyal sorunlara yönelik Hıristiyanlık sonrası “aydınlanmış” ve “sosyal açıdan terakkiperver” yaklaşımları vurgulamaktadır. Wilders gibi şahsiyetler kendi “liberal” görüşlerini, sözde “liberal olmayan” Müslümanların görüşleriyle zıtlık içerisinde ele alırlar.

Müslüman göçü ve İslamcı terör korkusu, ABD ve Avrupa’da İslam’ın bir güvenlik meselesi haline getirilmesine neden olan iki etmendir. Bununla birlikte özellikle Müslüman göçmenlere yönelik “hoşgörünün” genel, belirgin ve elle tutulur bir düşünüş yaşadığını söylemek mümkündür. Nitekim çoğu [Avrupalı] da göçmenlerin medeniyet yani kültürel ve dinî açıdan ABD ve Avrupa’daki ev sahibi topluluklarından farklı olduğuna inanmaktadır. Bu bölünmeler, demokrasinin herkes için işler olması şansını baltalarken demokratikleşme isteklileri ve toplum için ilgi ve merak konusu medeniyetler arasında ilişkiler kurmaktadır.⁹⁶

“Hıristiyan medeniyetçiliği” ideolojisi, ABD ve Avrupa’daki bazı sağcı siyasetçi ve yorumcuları, Müslümanların hepsini kötü olarak betimlemeye itmektedir. Bu yaklaşım “ılımlı” ve “sıradan” Müslümanlardan oluşan kitle ile aşırılıkçı İslamcı küçük bir grup hatta Müslümanlar arasında oldukça az bulunan şiddet yanlısı aşırılıkçılar ve teröristler arasında hiçbir ayırım yapmamaktadır. Bu, hem Avrupa’da hem de ABD’de İslamofobi’yi körüklemektedir. Bu, büyük oranda “tüm Müslümanların tehdit unsuru olduğu” algısıyla öne çıkmaktadır. Bu algı, şiddet sergileyen aşırılıkçılar ve terör, (aşırılıkçı) *şeriat*tan veya kitlesel Müslüman göçü (korkusundan) beslenir. Endişenin kaynağı ne olursa olsun görünüşe göre sonuç aynıdır: ev sahibi kültürlerin geri dönülmez bir şekilde başa gelebilecek en kötü yönde değişim geçirmesi. Bu bizi, İslam ile Batı arasında yer alan sözde “medeniyetler çatışmasının”, kavramsal olarak ayrı olmasına rağmen, birbiriyle ilişkili iki boyutu olduğu sonucuna götürür: bir güvenlik sorunu olarak İslam ve kültür-değerlerle ilişkili bir medeniyet sorunu olarak İslam.

Bu makale, Hıristiyan medeniyetçiliği ideolojisinin 11 Eylül’den bu yana ABD, Batı ve Orta Avrupa’daki sağcı popülistler tarafından yaygın biçimde istismar edildiğini açıklamaktadır. [Bu olayların] dünyada yol açtığı değişim, bu tür politikacıların açıkça İslam’ı ve Müslümanları karalaması ve seçmenlere Müslümanların varoluşsal bir tehdit olduğu uyarısını telkin etmesinin önünü açmıştır. Bununla birlikte, 11 Eylül’ün hatırası zayıfladığı sıralarda, İslam Devleti’nin ve El Kaide’nin küçülmesi sonucu “İslami terör” tehdidi azalmış gibi görünmektedir. Sağcı popülistler ise Av-

⁹⁶ Kaya - Tecmen, “Europe versus Islam?”

rupa'ya [giriş yapmak isteyen] kitlesel Müslüman göçü tehdidine yönelmiştir. İstenmeyen yabancıların -özellikle Başkan Trump'a göre "harika büyük ve güzel bir duvarın" inşasını gerektiren "Meksikalıların"- ABD'yi işgali [anlayışı], birkaç Müslüman ülkeyi de ("Müslüman yasağı") kapsamaktaydı. Bunun nedeni Müslümanların terörizme yönelik sözde eğilimleri ve yine Müslümanların Amerika'nın "Yahudi-Hıristiyan" değerlerine karşı oluşturduğu varsayılan kültürel tehdittir. Gelecekteki araştırmalar, sağcı popülistlerin odak noktalarının ABD, Batı ve Orta Avrupa dışındaki ülkelerde nasıl farklılaştığını inceleyerek analizleri verimli bir şekilde genişletebilir. Örneğin karşılaştırmalı bir yaklaşım olarak Hindistan ve İsrail gibi ülkeler dâhil edilerek [analiz] genişletilebilir. Her iki ülkede de siyasi çıkarları için Müslümanları karalayan, onları güvenliğe dair ve kültürel tehdit diye tanımlayan sağcı popülistler iktidardadır. Siyasi albenilerinin ABD, Batı ve Orta Avrupa'daki benzerlerinden nasıl farklılaştığı, küresel ve yerel etmenlerin sağcı popülistler ve bunların politika-programları üzerindeki etkisini karşılaştırmalı olarak belirlemeye yardımcı olabilir.

Finansman: Bu araştırma hiçbir harici finansman almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Mülakatlar

Avrupa Birliği'ndeki üst düzey bir yetkili ile Skype üzerinden gerçekleştirilen kişisel mülakat, 21 Eylül 2017.

Eski üst düzey Pakistan diplomatı ile gerçekleştirilen kişisel mülakat, Washington DC, 25 Nisan 2018.

Avrupa Birliği Piskoposlar Konferansları Komisyonu (COMECE) eski üst düzey yetkilisi (2008–2012) ile gerçekleştirilen kişisel mülakat, Varşova, 1 Aralık 2017.

Uluslararası göç konusunda uzman akademisyenle gerçekleştirilen kişisel mülakat, Varşova-Polonya'daki Maria Grzegorzewska Üniversitesi, Berlin, 19 Haziran 2018.

İslam İşbirliği Teşkilatı Müslüman Azınlıklar Bölümü üst düzey yetkilisi ile gerçekleştirilen kişisel mülakat, Londra, 20 Haziran 2018.

Kaynakça

- Adida, Claire vd. “Don’t Fear Muslim Immigrants. They Aren’t the Real Problem”. *Foreign Affairs*. Erişim 13 Mayıs 2019. http://marieannevalfort.com/wp-content/uploads/2017/05/ForeignAffairs2016_VALFORT.pdf
- Belew, Kathleen. *Bring the War Home: The White Power Movement and Paramilitary America*. Cambridge: Harvard University Press, 2018.
- Bergmann, Eirikur. *Neo-Nationalism. The Rise of Nativist Populism*. London: Palgrave Macmillan, 2020.
- Beydoun, Khaled A. *American Islamophobia: Understanding the Roots and Rise of Fear*. Oakland: University of California Press, 2018.
- Brubaker, Rogers. “A New ‘Christianist’ Secularism in Europe”. *The Immanent Frame*. Erişim 01 Şubat 2019. <https://tif.ssrc.org/2016/10/11/a-new-christianist-secularism-in-europe/>
- Brubaker, Rogers. “Between Nationalism and Civilizationism: the European Populist Moment in Comparative Perspective”. *Ethnic and Racial Studies* 40/8 (2017), 1191-1226. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1294700>
- Brubaker, Rogers. “Report of Rogers Brubaker’s Contributions to Discussions About ‘The Nationalist Populist Moment in Europe’”. *Religion, Politics and Populism in Europe*. the IEE Pôle Jean Monnet, The CEVIPOL and Arc En Valeur, 2017. Erişim 5 Ekim 2018. <http://cevipol.ulb.ac.be/sites/default/files/conference-rogers-brubaker-c.r.etudiants.13-3-17.pdf>
- Brubaker, Rogers. “Why Populism?” *Theory and Society* 46/5 (2017), 357-385. <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>
- Císar, Ondrej - Štetka, Václav. “Czech Republic: The Rise of Populism from the Fringes to the Mainstream”. *Populist Political Communication in Europe*. ed. Toril Aalberg vd. 285-298. New York: Routledge, 2017.
- Crandall, Christian vd. “Changing Norms Following the 2016 U.S. Presidential Election: The Trump Effect on Prejudice”. *Social Psychological and Personality Science* 9/2 (2018), 186-192. <https://doi.org/10.1177/1948550617750735>
- Davies, William. “Why We Stopped Trusting Elites”. *The Guardian*. Erişim 14 Şubat 2019. <https://www.theguardian.com/news/2018/nov/29/why-we-stopped-trusting-elites-the-new-populism>
- Dearden, Lizzie. “Emmanuel Macron Claims Africa Held Back By ‘Civilisational’ Problems and Women Having ‘Seven Or Eight Children’”. *The Independent*. Erişim 13 Şubat 2019. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/emmanuel-macron-africa-development-civilisation-problems-women-seven-eight-children-colonialism-a7835586.html>

- DeHanas, Daniel Nilsson - Shterin, Marat. "Religion and the Rise of Populism". *Religion, State and Society* 46/3 (2018), 177-185. <https://doi.org/10.1080/09637494.2018.1502911>
- Delingpole, James. "Czech Politician: West Will Have to 'Crush' Islam". *Breitbart*. Erişim 18 Şubat 2019. <https://www.breitbart.com/europe/2016/05/21/czech-politician-islam-is-incompatible-with-western-civilization/>
- DiMaggio, Anthony R. *Political Power in America. Class Conflict and the Subversion of Democracy*. Albany: State University of New York Press, 2019.
- Eiermann, Martin vd. *European Populism: Trends, Threats and Future Prospects*. London: Tony Blair Institute for Global Change, 2017.
- Ekström, Mats vd. "Right-Wing Populism and the Dynamics of Style: A Discourse-Analytic Perspective on Mediated Political Performances". *Palgrave Communications* 4/1 (2018), 1-11. <https://doi.org/10.1057/s41599-018-0132-6>
- Farny, Elisabeth. "Implications of the Securitisation of Migration". *E-International Relations*. Erişim 29 Ağustos 2016. <http://www.e-ir.info/2016/01/29/implications-of-the-securitisation-of-migration/>
- Friedman, Saul S. *No Haven for the Oppressed: United States Policy Toward Jewish Refugees, 1938-1945*. Detroit: Wayne State University Press, 1973.
- Friedman, Uri. "What Is a Nativist? And Is Donald Trump One?" *The Atlantic*. Erişim 14 Şubat 2019. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/04/what-is-nativist-trump/521355/>
- García, Mario. "Nativist, Anti-Immigrant Sentiment in the US Has A Long History". *National Catholic Reporter*. Erişim 14 Şubat 2019. <https://www.ncronline.org/news/opinion/ncr-today/nativist-anti-immigrant-sentiment-us-has-long-history>
- George, Cherian. *Hate Spin: The Manufacture of Religious Offense and Its Threat to Democracy*. Cambridge, London: The MIT Press, 2016.
- Greven, Thomas. *The Rise of Right-Wing Populism in Europe and the United States*. Washington, DC: Friedrich Ebert Foundation, 2016.
- Guerrero, Jean. *Hatemonger: Stephen Miller, Donald Trump, and the White Nationalist Agenda*. New York: William Morrow, 2020.
- Haynes, Jeffrey. "Donald Trump, 'Judeo-Christian Values,' and the 'Clash of Civilizations'". *The Review of Faith & International Affairs* 15/3 (2017), 66-75. <https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1354463>
- Haynes, Jeffrey. "Expert Comment: National Sovereignty, Globalisation and Securitisation of International Migration". Dialogue of Civilizations Research Institute,

- Berlin, 2016. Erişim Tarihi 7 Haziran 2020. <https://doc-research.org/en/report2/national-sovereignty-globalisation-securitisation-international-migration/>
- Haynes, Jeffrey. "From Huntington to Trump: Twenty-Five Years of the 'Clash of Civilizations'". *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 11-23. <https://doi.org/10.1080/15570274.2019.1570755>
- Haynes, Jeffrey. "Introduction: The 'Clash of Civilizations' and Relations between the West and the Muslim World". *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 1-10. <https://doi.org/10.1080/15570274.2019.1570756>
- Haynes, Jeffrey. "Trump and the Politics of International Religious Freedom". *Religions* 11/8 (2020), 385. <https://doi.org/10.3390/rel11080385>
- Haynes, Jeffrey. *From Huntington to Trump: Thirty Years of the Clash of Civilizations*. New York: Lexington Books, 2019.
- Herbert, David. "Religion and Society". *Routledge Handbook of Religion and Political Parties*. ed. Jeffrey Haynes. 31-43. London: Routledge, 2020.
- Huntington, Samuel P. *Who Are We?: The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon & Schuster, 2004.
- Huntington, Samuel. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Norman: University of Oklahoma Press, 1996.
- Huysmans, Jef. "The European Union and the Securitization of Migration". *Journal of Common Market Studies* 38/5 (2000), 751-777. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>
- Jethani, Skye. "Christianity Leads to Atheism". Erişim 13 Şubat 2019. <https://skye-jethani.com/trump-and-the-heresy-of-christianism/>
- Jones, Tobias. "The Fascist Movement That Has Brought Mussolini Back to The Mainstream". *The Guardian*. Erişim 14 Şubat 2019. <https://www.theguardian.com/news/2018/feb/22/casapound-italy-mussolini-fascism-mainstream>
- Joppke, Christian. "Culturalizing Religion in Western Europe: Patterns and Puzzles". *Social Compass* 65/2 (2018), 234-246. <https://doi.org/10.1177/0037768618767962>
- Kalmar, Ivan. "Islamophobia in the East of the European Union: An Introduction". *Patterns of Prejudice* 52/5 (2018), 389-405. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2018.1512467>
- Kamali, Mohammad Kashim. *The Middle Path of Moderation in Islam: The Qur'anic Principle of Wasatiyyah*. New York: Oxford University Press, 2015.
- Kaya, Ayhan - Tecmen, Ayşe. "Europe versus Islam?: Right-Wing Populist Discourse and the Construction of a Civilizational Identity". *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 49-64. <https://doi.org/10.1080/15570274.2019.1570759>

- Kratochvíl, Petr. "Religion as a Weapon: Invoking Religion in Secularized Societies". *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 78-88. <https://doi.org/10.1080/15570274.2019.1570760>
- Lloyd, John. "Commentary: Now, a Different Clash of Civilizations". *Commentary*. Reuters. Erişim 14 Şubat 2019. <https://www.reuters.com/article/us-lloyd-civilizations-commentary/commentary-now-a-different-clash-of-civilizations-idUSKBN1E923J>
- Majtényi, Balázs vd. "Constitutional Othering, Ambiguity and Subjective Risks of Mobilization in Hungary: Examples from the Migration Crisis". *Democratization* 26/2 (2019), 173-189. <https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1493051>
- Malice, Michael. "Alt-Right Bible 'Camp of The Saints' Proves Everyone's Still Insane". *The Observer*. Erişim 14 Şubat 2019. <https://observer.com/2018/05/the-insanity-of-alt-right-bannon-avored-the-camp-of-the-saints/>
- Mandaville, Peter. "Designating Muslims: Islam in the Western Policy Imagination". *The Review of Faith & International Affairs* 15/3 (2017), 54-65. <https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1354466>
- Mandhai, Shafik. "How Big an Issue Is Islamophobia in Poland?" *Al Jazeera*. Erişim 05 Ekim 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/big-issue-islamophobia-poland-171113064903344.html>
- Marchetti, Raffaele. *Global Strategic Engagement*. Lanham: Lexington Books, 2016.
- Mason, Rowena. "Nigel Farage: British Muslim 'Fifth Column' Fuels Fear of Immigration". Erişim 14 Şubat 2019. <https://www.theguardian.com/politics/2015/mar/12/nigel-farage-british-muslim-fifth-column-fuels-immigration-fear-ukip>
- Michael Rossi. "Slovakia's 'Progressive Turn' is a Rejection of Corruption—Not a Stand against Populism". *Evidence-Based Analysis and Commentary on European Politics, London School of Economics*. Erişim 02 Temmuz 2019. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/06/14/slovakias-progressive-turn-is-a-rejection-of-corruption-not-a-stand-against-populism/>
- Milton, Daniel. "Does the Cure Address the Problem? Examining the Trump Administration's Executive Order on Immigration from Muslim-majority Countries Using Publicly Available Data on Terrorism". *Perspectives on Terrorism*. Erişim 13 Mayıs 2019. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/625>
- Mudde, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511492037>
- Ozzano, Luca. "Religion, Cleavages, and Right-Wing Populist Parties: The Italian Case". *The Review of Faith & International Affairs* 17/1 (2019), 65-77.

<https://doi.org/10.1080/15570274.2019.1570761>

Polakow-Suransky, Sasha. *Go Back to Where You Came From: The Backlash Against Immigration and the Fate of Western Democracy*. New York: Nation Books, 2017.

PRC, Pew Research Center. “Europe’s Growing Muslim Population”. Erişim 19 Aralık 2022. <https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

Riess, Jana. “Donald Trump is not a Christian, but he knows what the religious right needs to hear, says historian”. *Religion News Service* (19 Nisan 2018). <https://religionnews.com/2018/04/19/donald-trump-is-not-a-christian-but-he-knows-what-the-religious-right-needs-to-hear-says-historian/>

Ryan, Ben. “Christianism: A Crude Political Ideology and the Triumph of Empty Symbolism.” *Religion and Global Society*. Erişim 13 Şubat 2019. <https://blogs.lse.ac.uk/religionglobalsociety/2018/11/christianism-a-crude-political-ideology-and-the-triumph-of-empty-symbolism/>

Sharify-Funk, Meena. “Pervasive Anxiety about Islam: A Critical Reading of Contemporary ‘Clash’ Literature”. *Religions* 4/4 (2013), 443-468. <https://doi.org/10.3390/rel4040443>

Siddiqui, Sabrina. “Steve King, White Supremacy and the Problem with Donald Trump”. *The Guardian*. Erişim 13 Şubat 2019. <https://www.theguardian.com/us-news/2019/jan/20/steve-king-is-representative-of-the-problem-with-donald-trump>

SPLC, Southern Poverty Law Center. “Southern Poverty Law Center”. Erişim 19 Aralık 2022. <https://www.splcenter.org/>

Stewart, Katherine. *The Power Worshipers: Inside the Dangerous Rise of Religious Nationalism*. London: Bloomsbury, 2020.

Subtirelu, Nicholas Close. “Donald Trump Supporters and the Denial of Racism: An Analysis of Online Discourse in a pro-Trump Community”. *Journal of Language Aggression and Conflict* 5/2 (2017), 323-346. <https://doi.org/10.1075/jlac.5.2.08sub>

Sullivan, Author Andrew. “The Decline And Fall Of Christianity”. *The Dish*. Erişim 13 Şubat 2019. <http://dish.andrewsullivan.com/2013/10/23/the-decline-and-fall-of-christianism/>

Than, Krisztina. “Hungary Seeks Broader Anti-Migrant Alliance after Austria, Italy Elections”. *Reuters*. Erişim 18 Şubat 2019. <https://uk.reuters.com/article/uk-europe-migrants-hungary-minister/hungary-seeks-broader-anti-migrant-alliance-after-austria-italy-elections-idUKKCN1G025A>

Tondo, Lorenzo. “Italy’s Matteo Salvini Joins Bannon’s European Populist Group”. *The Guardian*. Erişim 05 Eylül 2018. <https://www.theguardian.com>

- dian.com/world/2018/sep/08/italy-matteo-salvini-joins-steve-bannon-european-populist-group-movement
- Wæver, Ole. "Fear and Faith: Religion as an International Security Issue". Ders Notları, Mershon Center, Ohio State University, 17 Mayıs 2006. <https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/30197/Ole%20W%c3%a6ver%205-17-06.pdf?sequence=4>
- Walker, Shaun - Boffey, Daniel. "Hungary Election: OSCE Monitors Deliver Damning Verdict". *The Guardian*. Erişim 09 Nisan 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/09/hungary-election-osce-monitors-deliver-damning-verdict>
- Weyland, Kurt. "Latin America's Authoritarian Drift: The Threat from the Populist Left". *Journal of Democracy* 24/3 (2013), 18-32. <https://doi.org/10.1353/jod.2013.0045>
- Whitehead, Andrew vd. "Make America Christian Again: Christian Nationalism and Voting for Donald Trump in the 2016 Presidential Election". *Sociology of Religion* 79/2 (2018), 147-171. <https://doi.org/10.1093/socrel/srx070>
- Young, Julia G. "Making America 1920 Again? Nativism and US Immigration, Past and Present". *Journal on Migration and Human Security* 5/1 (2017), 217-235. <https://doi.org/10.1177/233150241700500111>
- Zemni, Sami. "Islam, European Identity and the Limits of Multiculturalism". *Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of the European Union*. ed. Wasif Shadid - Pieter S. van . 146-161. Leuven: Koningsveld, 2002.
- "About the Visegrád Group". Erişim 18 Şubat 2019. <http://www.visegradgroup.eu/>
- "History of the Visegrád Group". Erişim 18 Şubat 2019. <http://www.visegradgroup.eu/history/history-of-the-visegrad>